

DPN 6817

चाणक्य सारसंग्रह CĀṆAKYA SĀRA SAMGṚAHA

Title :

Run. No. 7542

Cat. No.

Micro. No.

Subject नीतिशास्त्रे दिग्दर्शन

Religion : Hindu / Bauddha

Language : Skt. / New. / Nep. / Skt.-New. / Maith.-New. / New.-Nep. / संस्कृत मूल पाठ, नेपाली अनुवाद पाठ

Size in cms. 24.5 x 10.3

Folios 1-53
46 Lines (in a page) 7
(missing 1-7) 18-53
Chapt. / act /

Main text in Skt, translated into Nepali.

Compl. / Incompl.

Author / translator

Scribe / donor

Date: NS / SS / VS / KS 1948

Ruler / place

Script : New. / Dev. / Bhuj. / Ran. /

Illus. :

Material : palmleaf / paper / thyasaphu / one side yellow

Condition : fine / damaged by worms, rats, water /

Beginning, colophon, post-colophon :

↓
इति श्री चाणक्ये सारसंग्रहे भाषा टीकायां तृतीयोऽध्यायः समाप्तः ॥ ३० शुभम् ॥
सम्बत १९४८ साल मिति भाद्रपद शुद्ध १५ रोज सा लिखित

पूर्णकाजी तामाकार
Purna Kaji Tamakara

પાઠ ૬૭ / પાઠ નૂન / Text specimen : —

અસોરપીઠ સંસારે સામેલ ચમુક પે ॥ કાઠમાંવાલ સતાં સંગા ગંગાં ૭ શીરુ પ્રજનં ॥ ૩૦૮ ॥

યસ અસાલ ભેનાલા. સાલ ચાલ ધોલ દ. કમ્પાકમ્પા મળ્યા કાઠીપાલ ગરુ શી મહાદેવ પ્રજા ગરુ.
સજ્જનભી વસ્તુ ગંગાજલ પિડુ રુતિ સાલ દ ॥ ૩૦૮ ॥

गुरुसंग गठनलीकनजोउदछ ॥ उष्यसभानासोभाहुनैन ॥ जारकोगर्भभयाकिस्स
हिनै ॥ ३१ ॥ पालुहुन ॥ असिनगर्भ ॥ पणितहुनु ॥ मित्रकमाउनु ॥ एतिविद्याजोछ ॥
पुस्तकंप्रत्ययोधीतंताधीतंगुरुसंनिधौ ॥ नशोभंतेसभामध्येजारगर्भइवस्त्रियः ॥
शिल्पशैलमनालस्यपाणितंमित्रसंगह ॥ अचौरहरणीविद्यापंचैतेचाक्षयोनिधिः
३२ ॥ नहिजन्मनिज्येष्ठत्वेज्येष्ठत्वेगुणउच्यते ॥ गुणादुणातरंयातिपयोदधिघृतंयथा ॥
चोरलेपनि ॥ हरणानसकन्याविद्याहुन ॥ ३३ ॥ जन्मलेज्येष्ठोभैकन ॥ ज्येष्ठोहुनैन ॥ गुण
लेज्येष्ठोहुन्छ ॥ कसमैभन्यादुददहिचाहिज्येष्ठो ॥ ठुलोघिउतस्ते ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥

॥ वा ॥
 ॥ ८ ॥
 हुलोकुलभयालेकाहुंछ जस्कागुणाछ उहिसवैजनाको पूज्यहुंछ राजाकाकुलमाजन्मा
 पनि निर्गुणिभयापछि केहिप्रयोजनछैन ॥ ४१ ॥ वशकुलमामात्रेजन्मिकनकाहुंछ वि
 किंकुलेनविशालेनगुणावान्पूजितोनर ॥ धनुर्वेशविशुद्धोपिनिर्गुणा किंकरिष्यति ४१
 किंकुलेनविशालेनविद्याहीनं सुयोनर ॥ भकुलीनोपिविद्वांसोदैवतैर्वापि पूज्यते ४२
 नावार्थचभवेद्विद्यायावत्पारंनगच्छति ॥ उत्तीर्णोचगतेपारेनौकाया किंप्रयोजनं ४३
 धापस्यासात्ताकुलकामनुष्यलाईपनिसवैपूजागछ्छ ॥ ४२ ॥ विद्याभन्याको दुंगाजस्तोहोन
 क्षित्त्यापछि दुंगाकोकाप्रयोजनछ तसर्थ विद्यानपहुंज्यालअभ्यासचाहिंछ ४३

रामः
 ८

गुणाभयादेखिसवैजनामान्छ वावुकोनाउचाहिंदैन काहोभन्याश्रीकृष्णलाईत्रैलोक्य
 ले पूजागछ्छ वसुदेवलाईकोहिमांदैन ॥ ४४ ॥ गुणावान्तापुजनरुहजाहाजाछ तसकन
 गुणाः सर्वत्र पूज्यंतेपितृवंशो निरर्थकः ॥ वासुदेवनमस्यति वसुदेवनतेजनाः ४४
 गुणाः कुर्वन्निदूरात्वंदूरेपिवसतोसताम् ॥ केतकीगंधमाद्यापस्वयंगच्छतिषट्पदा ४५
 विद्यात्वंचनृपत्वंचनहितुल्यपराक्रमः ॥ स्वदेशेपूजितोराजाविद्यासर्वत्रपूजितः ४६
 लोकहरुषोजीकनताहिपुग्छ केतकीकोसुवासलिनकनभुमराजंगलमागयाहे ४५ विद्या
 रराजामापराक्रमहेदी विद्याहुलोराजाताभाप्रादेशमामात्रैपूज्यछ विद्यासर्वत्रपूज्यछ ४६

॥ वा ॥
॥ ९ ॥

विद्यावान् गुरावान् पुत्रजो ह्येकैलेमात्रेपनि कुलमाचंदमा भयाकारात्रिजलोऽज्यालो
गराउछन् ॥ ४७ ॥ संसारमाकोहिपुरुषविद्यावान् कोहिधनवान् कोहिधनपनिछैन वि
एकेनापिसुपुत्रेणाविद्यायुक्तेनसाधुना ॥ कुलपुरुषसिंहेनचंदेरोवप्रकाश्यते ४७
विद्यायाभाजनंकश्चित्कश्चिद्व्यस्यभाजनं ॥ उभयोभाजनंकश्चित्कश्चिन्नाभयभाजनं ४८
नमंतिफलिनोवृक्षानमन्तिगुणिनोजनाः ॥ शुक्काखंचमूर्खंचभिद्यतेनचमन्यते ४९
द्यापनिछैन कसैलाईधनपनिछ विद्यापनिछ तसर्थसंसारसैछ ॥ ४८ ॥ वरेफलमाको
वृक्षजोछैनमुहुंछ तसैगुरावान्पुरुषपनिनमुहुंछ सुखाकोकाठरमूर्खनमुहुंछ केकेपनि
॥ ४९ ॥

चारथोककामजोछन् संध्याकालमानगर्नु आहारनगर्नु मैथुननगर्नु निद्रानगर्नु पाठयहुं
पनि संध्याकालमानगर्नु ॥ ५० ॥ संध्याकालमा आहारगन्यारोगलागछ मैथुनगन्याकुरा
नहि कर्मणि चत्वारि संध्याकाले प्रयोजयेत् ॥ आहारो मैथुनं निद्रा तथा स्वाध्यायमेव च
५० ॥ आहारा जायते व्याधिर्गर्भाः कूरश्च जायते ॥ अलक्ष्मी कश्च शय्यायां स पादा रायुषक्षयः
५१ ॥ वेदवेदांगतत्त्वज्ञो जय होम परायणः ॥ आशीर्वादपरे नित्यमेव राजः पुरोहितः ५२
भहुंछ संध्यामासुत्या दरिद्रहुंछन् पाठगन्या आयुक्षयहुंछ ॥ ५१ ॥ वेदवेदान्तज्ञान्या जय होम
पाठज्ञान्या आशीर्वाददिनज्ञान्या सत्तावासरारकनराजाको पुरोहितगर्नयोग्यछन् ५२

॥ चा ॥
॥ १० ॥

बुद्धिवंत सुंदर सैको कूटकामनगर्भा सुखदुःखबरोबर भयाको गरीपदेवि माहाकरुणा
दाता भयाको सत्ताकन राजा तुल्याउनु ॥ ५३ ॥ कुलवंत शीलगुण सत्यधर्म चतुर विचक्षणा
प्राज्ञः स्निग्धो महीपाल शिष्टकर्मविवर्जितः ॥ विधुरेव परित्यागी समदुःख समः सुखी ५३
कुलशीलगुणोपेत सत्यधर्मपरायणः ॥ प्रवीणः कुशलो दक्षो राजा धर्मो विधीयते ५४
कूरं व्यशनिनं लुधमप्रगर्भं सदा रजवम् ॥ अनायच व्ययः कर्ताना धियत्यं नियोजयेत् ५५
क्षमा सति गुण भयाको राजा जोग्यद्व ॥ ५४ ॥ राजाले सत्तो मंत्री न तुल्याउनु कोधी कासी ले भी
अज्ञानी आम्हानी न हेरी खर्चे गर्न्या ॥ ५५ ॥

रामः
१०

राजा को दिचारी सत्तो तुल्याउनु सबै काम जान्या धैर्य सवै रत्न को परिक्षाग ॥ शुचि दिचारी
सत्तो ॥ ५६ ॥ वैद्य शास्त्र जान्या नाडी परिक्षा जान्या रोग हेरी भोय धी गर्न्या शील गुण भयाको
मूलवृत्ति हितो धीरः सर्व रत्न परीक्षकः ॥ शुचिश्च व्यवसायी च धर्मो धर्मो विधीयते ५६
आयुर्वेद कृताभ्यासः सर्वज्ञः प्रियदर्शनः ॥ आर्य शीलगुणोपेत सत्यधर्मो विधीयते ५७
पितृपितामहो दक्षः शास्त्रज्ञो मिथ्याचकः ॥ शुचिश्चा कठिनश्चैव सूपकारः प्रशस्यते ५८
वैद्य तुल्याउनु ॥ ५७ ॥ वाज्यावावा देविन् विचक्षणा शास्त्रवान् मिथोपाख्यान्या कठिन जुभ
याको शुचि गर्न्या सत्ताकन भान् सारा ॥ ५८ ॥

॥ वा ॥
॥ ११ ॥

एकवेर सुन्या को अर्थ समरुन्या चाडोलेखन्या शुद्धलेखन्या सर्वशास्त्रज्ञान्या एस्ता लाई लेख
कनुन्याउनु ॥ ५९ ॥ कामको अनुसार ज्ञान्या बलियो सबैसंग प्रीति राखन्या अहंकार नभया को

सुहृदुक्तगृहीतार्थोलघुहस्तोजिताक्षर ॥ सर्वशास्त्रसमालोके एष लेखक उच्यते ५९

इंगिताकारतत्त्वज्ञो बलवान्प्रियदर्शनः ॥ अष्टमादिसदादक्षः प्रतिहारः स उच्यते ६०

समर्थकृतशास्त्रज्ञः परितश्च जितात्मनः ॥ धैर्यशौर्यगुणोपेत अभ्यासक्षो विधीयते ६१

दयावान् एस्तो मनुष्यराजा को दान्या जो गृह्णुंछ ॥ ६० ॥ हर्ता कर्ता स सस्तविचक्षण पंचेंद्रियक
नजितन्या धैर्यशौर्यगुणभयाको एस्ता पुरुषलाई स दोरगर्नु ॥ ६१ ॥

रामः
११

घोडाको कामज्ञान्या आकुव्यवहारज्ञान्या शौर्यवलियो गुणी एस्ता कन असुबारी नुन्याउनु
६२ ॥ बुद्धिवंत को मलवचनभयाको अर्कोको चित्तमा एस्तै छ भनि जान्या गंभीर बाजवी

समस्तहयशास्त्रज्ञो बहनेषु पराजितः ॥ शौर्यवीर्यगुणोपेत अभ्यासक्षो विधीयते ६२

मेधावी वाक्यदुःप्राज्ञः परचित्तोपलक्षकः ॥ धीरो यथोक्तवादि च स्पष्टता विधीयते ६३

पार्थिवस्य च भृत्यस्य बहामिगुणलक्षणा ॥ एनसंवर्द्धते राज्ञो भंडागारस्तथैव च ६४

मात्रबोलन्या एस्ता लाई राजाले वकील बनाउनु ॥ ६३ ॥ राजाको पनि चाकरको पनि गुणव
र्णनामैले गन्या नस्ता मानिस् राखि राजाको भंडार भरिंछ सो हि प्रकार गर्नु ६४

॥ चा ॥
॥ १२ ॥

एस्माकुलवंतदयावंतभंडान्याखिकन आदिमध्यभवसानययेतविनवत्तुपदेननल्लारा
राजालेकार्यकामानिसविचारगरीराखनु ॥ ६५ ॥ पंडितछेउसवेगुणमात्रहुंछन्मुखेछेउ

अतएवकुलीनानादयाकुर्वन्तिसंग्रहाः ॥ आदिमध्यावसानेषुनतेयास्यन्तिदिकिया ६५
परितेवगुणाः सर्वेमुखेदोषास्तुकेवलाः ॥ तस्मान्मुखेसहस्रेणायाजएकः प्रशस्यते ६६
प्राप्तेनियोज्यमानेतु संतिराजास्त्रयोगुणाः ॥ यशः स्वर्गनिवासश्च उक्ताश्चधनागमः ६७

सर्वेदोषमात्रहुंछन्तसर्थहज्जारमुखेछाडिस्कपरितकोसंग्रहगर्त ६८ एस्मावुद्धिजानला
इकामलाईकनराजालाशतिनगुणामिल्छकुत्तन्याएस्लोकमाजसधनयुक्तायाभिहुंछ अंत

कालमात्रगणिसिद्धि

मुखलाइकामभइइकनराजालाशतिनदोषमिल्छ भजसधननाशएसजन्ममा अंतका
लमानरकमाजाछ ॥ ६८ ॥ तस्कारणराजाले धर्मअर्थकाममोक्ष वछाउन्यायेस्तागुणाम

मुखानियोज्यमानेतुत्रयोदोषामहीयतेः ॥ अयशश्चार्थनाशश्चनरकेपतनंकुवम् ६९
तस्माद्भूमिश्चरेनित्यधर्मकामार्थवृद्धये ॥ गुणावंतनियोज्येतगुणाहीनं विवर्जयेत् ६९
यकिंचित्कुरुतेभृत्यं शुभं वायदिवाशुभम् ॥ तेन संवर्द्धते राजा सुकृते दुष्कृतेरपि ७०

नुषलाइकाममालाउनु गुणानभयाकालाइछाउनु ॥ ६९ ॥ योकोहीचाकरहुरुले शुभम
शुभज्यासुकेकामगरुतपनि न्योधर्मरपायपनि सदैराजाकनलागछ ७० ७१

॥ चार ॥
॥ ५३ ॥

जसै सुन को परीक्षा गाली कन भलो मंदो था हाहुं छ । तसै मनुष्य को परीक्षा कुल सील कर्म दि
चार गरी था हाहुं छ ॥ ७१ ॥ काम अहा ई कन चा कर को था हाहुं छ दुःख परी मा भाइ आ कु विरा
पथा हे मं परीक्षे तता पता दन छे दनै ॥ तथा पुरुष मये वं कुल सीले न कर्मणा ७१
जात व्याः प्रेक्षारो भृत्या वांधवा व्यसना गमं ॥ आपत्काले तथा मित्रं भार्या च विभक्षये ७२
भृत्या वरु विधा जे या उत्तमा धम मध्यमा ॥ तेनियोज्या यथा योग्या त्रिविधे खेव कर्मसु ७३
नुथा हाहुं छ । दिय नि यदी मित्र को था हाहुं छ । संपति सका पछि स्वास्त्रि को था हाहुं छ ७२ चाक
र भन्या का छे रै प्रकार काहुं छ । उत्तम माहा घटिया न्यो विचार गरी । चाकर लाइ योग्य योग्य काम
लाउनु ॥ ७३ ॥

राम
१३

राजाले कला चाकर नरायण भन्या । अस्ति मुखान्या को धिलो भिव्यसनि धूर्ते असंतोषि सेवान
गर्न्या । एस्तान राखनु ॥ ७४ ॥ अनि उग्र रूप राखामी कन छाडनु । एस्ताराजा कन पति छाडनु
आलस्य मुख रं कुरे त ध्वं व्यशनि नेशठम् ॥ असंतुष्ट मम क्तं च त्यजेदुत्पन्न राधियः ७४
त्यजेत्त्वा मित्र मत्पुत्र मत्पुत्र रूपं त्यजेत् ॥ रूपणाद विशेष जतस्मा च कृतनाशनम् ७५
वामा भार्या सुतो मूर्खः प्रेष को वा निचारकः ॥ निसे हो वंधु वर्गश्च त्यजेदस्य मरुत्सुखम् ७६
ला को कार्य नाश हुं छ ॥ ७५ ॥ आफु ले अहाया को काम छाडि । अर्को काम गर्न्या स्वास्त्री मूर्ख । अ
हाया को काम न गर्न्या । छोरा चाकर स्नेहन भया का भाई छोडनु । छोडि कन वडो सुख हुं छ ७६

॥चा॥
॥१४॥

कसैकोकोहिमित्रपनिछैन.कसैकोकोहियारोपनिछैन.कार्यकोकारणलेमित्रपनिशत्रु
जसोहुन्छतसै॥७७॥आफ्नाकार्यकानिमित्त.लोकहरुभीतिगछैन.धर्मकानिमित्तगदैन

नकश्चित्कस्यचिमित्रनकश्चित्कस्यचिनियः॥कारणादेवजायनेमित्राणिरियवस्तथा ७७
कार्यार्थीभजतेलोकानलोकाःपरमार्थनः॥वत्सक्षीरक्षयंदृष्ट्वापरित्यजतिमातरम् ७८
कुतोव्यसनिनेनिद्राभत्प्रस्यकुतोरतिः॥कुतःसौख्यदरिद्रस्यदुर्जनस्यकुतःक्षमा ७९

गाइकोदुदसकियापछि.वाछालेआमालाईछोड्छ॥७८॥जुवारव्यसनिहरुकननिद्राहु
दैनअसंतोषिलाईरतिहुदैन॥दरिद्रिलाइसुखहुंदैनदुर्जनलाईक्षमाहुदैन ७९

रामः
१४

चोरलाइमान्यहुंदैन.काकलाइशौचहुंदैन.वेश्यास्त्रीछेउस्त्रेहरुहुंदैन.छिन्नासतनस
देन॥८०॥दुर्बलियाकोवलराजाहो.बालबकोवलरुनुहो.मूर्खकोवलनबोलनुहो.चार

तस्करस्यकुतोमान्यंकाकस्यचकुतःशुचिः॥वेश्यास्त्रीणांकुतःस्त्रेहरुकुतःसत्यचकामिनी
८०॥दुर्बलस्यबलोराजावालानांरोदनंवलम्॥वलंमूर्खस्यमौनत्वंचोरणाभनृतंवलम् ८१
अनाथानांदरिद्राणांवालहृदतपस्विनाम्॥अन्यायपरिभूतानांसर्वेषांपार्थिवो गतिः ८२

कोवलअसत्यबोलनु॥८१॥अनाथको.दरिद्रको.बालबको.बुछाको.नपढिको.अन्यायले
मिचियाकामानिस्कोवलभन्याराजाहो॥८२

॥चा॥
॥१५॥

रोगलेदग्धभयाकामनुष्यकननिर्धनीकनशत्रुकोडभयाकाकन इष्टमित्रदेवामाओषधिमि
ल्याहेमांन्याहुं॥८३॥भाइभन्याकाकलाहुंभन्या रोगलाग्यामादुःखपदीमाशत्रुलेपीडादिदापास
व्याधितस्यार्थहीनस्यशत्रुमित्रासितस्यच॥ हृदयेशोकदग्धस्यसुहृदर्शनमौषधम् ८३
आतुरेव्यसनेप्राप्तेदुर्मिक्षेशत्रुविग्रहे॥ राजद्वारेस्मशानेवायस्तिष्ठतिसवाधवाः ८४
भावभुक्तिर्मनुष्यानांज्ञातव्यंसर्वकर्मसु॥ भावेनचुंविताकांताभावेनदुहितानने ८५
जक्रोधभयामा-मसानमासंगरह्याभाइभनु॥८६॥मानिस्कनहेरिकाममापनिभावनाशुद्धगर्नुप
छं॥यापरधर्मभावनामाजोछ-क्याहोभन्यास्वास्त्रिलाईचुंवनागर्न्याभावनाभिनेहंछ-छोरिलाइचुं
बनागर्न्याभावनाभिनेहंछ॥८५॥ ॥३॥

रामः
१५

देवताजोछ-काठमापनिछैन-छुंगामापनिछैन-माठोमापनिछैन-काहाछभन्या भावनामादे
वतारहंछ-तत्कारणाभावनाहुलोछ॥८६॥शिष्यहुरुकोदेवतागुरुहुं-गुरुकोदेवताज्ञानहो-स्वा
नदेवोविद्यतेकाष्ठेपाषाणोनचमृगमये॥ भावेसुविद्यतेदेवस्तस्माद्भावमहोत्तमम् ८६
शिष्याणांदेवताचार्योज्ञानमाचार्यदेवता॥ देवतायोषिताभर्ताब्राह्मणोजनदेवता ८७
विप्रेयश्ययथावह्निराचार्य्ययश्यदेवता॥ पृथ्वीपश्ययथामातामित्रयश्ययथासुतम् ८८
स्त्रिकोदेवतापुरुषहो-सर्वैमनुष्यकोदेवताब्राह्मणहो-तत्कारणाहुलोब्राह्मणाहो ८९ ब्रा-
ह्मणालाइअग्निहेमांनु-गुरुलाईदेवताहेमांनु-पृथिवीलाईआमाजलीमांनु-मित्रलाईछो-
हेमांनु॥८८॥ ॥३॥

॥ चा ॥
॥ १६ ॥

बासराको देवता अग्नि हो. चारै वर्गों को गुरु बासरा हो. स्वास्त्रिको गुरु भन्या गुरु घे हो. सर्वे जना
को गुरु अभ्यागत हो ॥ ८९ ॥ अपूर्व अभ्यागत घरमा आया पछि उत्तम जाती हो सपनि नीच जाति
गुरु अग्नि द्विजातीनां वर्णानां बासरा गुरु ॥ पतिरे को गुरु स्त्रीणां सर्वस्याभ्यागतो गुरु ९०
उत्तमस्यापि वर्णस्य नीचोपि गुरु मागतः ॥ पूजनीयो यथान्यायं सर्वस्याभ्यागतो गुरु ९१
देवता पूजयेद्भक्त्या भृत्या दानेन पूजयेत् ॥ श्रद्धा पूज्योपकारेण विप्राणां भिवेदनम् ९२
होतपनि पूजा गर्नु. अभ्यागत भन्या को सर्वे को गुरु हो ॥ ९० ॥ भक्ति भावले देवता को पूजा गर्नु चा क
रु रुकन दुख दी कन संतोष गर्नु. उपकार ले श्रद्धा लाई संतोष गर्नु. बासरा लाई दुइ हात जोरि स
न्तोष गराउनु ॥ ९१ ॥ ५ ॥

रामः
१६

धर्म को मूल भन्या को राजा हो. बासरा को मूल तप हो. तस्कारा बासरा को पूजा हुन्छ. तस गउ
मा धर्म वास हुन्छ ॥ ९२ ॥ धर्म भन्या को आचार ले हुन्छ. धन पनि आचार ले हुन्छ. आचार ले सर्वे
धर्मस्य मूल राजानं तपो मूलं च बासरा ॥ बासरा यत्र पूज्यं ते तत्र धर्मः सनातन ९२
आचारात्कलितो धर्म आचारात्कलने धने ॥ आचारात्कलमाप्नोति आचारो ह्यल्पक्षरान् ९३
भोज्यं भोजनशक्तिश्चरति शक्तिर्वैस्त्रियः ॥ विभवो दानशक्तिश्च नात्यस्य तपसः फलं ९४
थोक प्राप्ति हुन्छ. दुःख पनि छुन्छ ॥ ९३ ॥ भान्सा भन्या को भोजन शक्ति हुन्छ. उत्तम स्त्री भया
निको शक्ति हुन्छ. संपत्ति भया दान शक्ति हुन्छ. योति नथोक थोरा तपस्या ले हुन्छ ९४

॥चा॥
॥७॥

हेमनुष्यहो बालखेदेखीधर्मगर्दैरहुनु संसारजोछः अनित्यछ कस्तोभन्याजस्तै पाकाकाफलस
षमारहुदैनन ॥९५॥ अहंकारलेधर्मकोनाशहुन्छ क्रोधलेतपश्चर्यानाशहुन्छ दृढनभयाज्ञान
बालेचैवचरेद्धर्ममनित्यखलुजीवनम् ॥ फलानामपिपक्वानां शाश्वतं पततं भवेत् ९५
सदंभश्चरुतो धर्मक्रोधेनैव हतं तपः ॥ अदृष्टं च हतं ज्ञानं प्रमादेन हतं श्रुतम् ९६
अदीप्तेनो हतो हो मोहताभक्तिरसाश्रुिका ॥ उपजीव्या हता कन्या स्वार्थे पाकक्रिया हता ९७
कोनाशहुन्छ हेलागन्यापछिपहियाकोशाखपनिनाशहुन्छ ॥९८॥ भागोनवलन्यायज्ञमाहोमग
न्याकोव्यर्थहुन्छ साछिनभैयायाकोअनपनिव्यर्थहुन्छ अनेगलिकनकन्यादानगन्याकोव्यर्थहुन्छ
आफ्नानिमिनमापाककर्मगन्याकोव्यर्थहुन्छ ॥९९॥

रामः
७

दाननगन्याकापापलेव्याधिहुन्छ दुखीहुन्छ तस्कारणादानभन्याकोगर्नैपर्छ आफुलेमात्र
नखानु ॥१००॥ अधर्मीमानीसकस्तहुंभन्याधानकापर्वटजस्ताहुं पशुजातमापुतलीजस्ताजो
दारिद्र्य्याधिदुखानिवंधनं व्यसनानिच ॥ व्यदातु फलमेतानि तस्माद्दानं विशिष्यते
॥१०१॥ पुलकाश्वधान्येषु पुत्रिकाश्वजंतुषु ॥ तादृशस्तै मन्येषु ये च धर्मवह्निकृता ९९
त्यजेदुर्जनसंसर्गभजसाधुसमागम ॥ कुरुपुण्यमहोरात्रं स्मरनित्यमनित्यताम् १००
धर्ममाविमुखछ तेस्कातादृशरहिहो ॥१०१॥ तसर्थहेमनुष्यहोदुर्जनकोसंसर्गछाड साधु
कासंसर्गरपुण्यदिनदिनैगर सधैविष्णुकोध्यानगरयोसंसार अनित्यछ भनिबुझनु १००

॥ चा ॥
॥ १८ ॥

इति श्री बुद्धिचानके नीतिसारसंग्रहे भाषायां प्रथमशतकं समाप्तम् १ पंडितका
आषाशास्त्रहो राजाको आखानीतिहो बासराको आखावेदहो अरुजनरुका आषाधनहो

इति श्री बुद्धिचानके नीतिसारसंग्रहे प्रथमशतकं समाप्तम् १ शास्त्रार्थचक्षु
षाविद्वान्नरेदानीतिचक्षुषा ॥ वेदार्थचक्षुषाविप्राश्तराश्चारचक्षुषा १ राजाधर्म
शिधर्मज्ञः पापे पापसमागमे ॥ राजानं द्विर्निहति स्याद्यथा राजानथा प्रजा २

१ ॥ राजाधर्मात्माभया प्रजापनिधर्मात्माहुंछन् राजा अधर्माभया प्रजापनि अधर्माहुंछन् रा
जाले दुवैथोकगन्या पछि प्रजाले पनिगछन् जस्ताराजानसै प्रजाहुंछन् २

रामः
१८

उद्यमीसाहसीधैर्यवलबुद्धिपराक्रम एतिछथोकभयाकामनुष्यदेखिदेवतापनिसंदेहमानछन्
ठुलामानिस्मभनियोछथोककामनछाउनु ॥ ३ ॥ सामदानभेदवलगारिद्व्यर्चगारेपनि राजाले

उद्यमेसाहसंधैर्य्यवलेबुद्धिः पराक्रमम् ॥ षडेतेयस्यतिष्ठन्तिनस्यदेवोपिशंकिनः ३
साम्यदानेनभेदेनः कर्मणाचवलेनच ॥ सर्ववस्तुमहाशत्रुघातनीयानराधियैः ४
पात्रेत्पागीगुरोरागीभोगपरिजनेसह ॥ शास्त्रबोधारणोयोधानृपतेः पंचलक्षणम् ५

शत्रुकोनामगर्जुआफुलाशराज्यवठाउनु ॥ ४ ॥ पात्रहेरिकनन्यागगन्यागुणादेखीसुसिहृन्पाआ
फ्रापरियारवाठुलाभैकनवान्याशास्त्रज्ञान्यासंगाममाभूरोहुन्या एतिपाचलक्षणा राजाकाहुन
॥ ५ ॥

॥ चा. ॥
॥ १९ ॥

वडामनुष्यलाइनमस्कारगरिहातलिनु भेदगरीभूराकनहातलिनु लोभीलाईधनदीकनहा
नगर्नु पराक्रमतुल्यभयाकालाईपराक्रमैलेलिनु ॥ ६ ॥ आकुदुःखभर्कालाईनकरुनुभर्का

उत्तमः प्रणिपातेन भूरो भेदेन योजयेत् ॥ लुब्धमर्थप्रदानेन समतुल्यं पराक्रमैः ६
आत्मा छिदं परे दद्याद्दिद्या छिदं परस्परं च ॥ गृहे कर्म श्रवां गानि परभावं च लक्षयेत् ७
मनसा चिंतितं कार्यं वचसान् प्रकाशयेत् ॥ मंत्रलक्षणा गुणात्मा कार्यसिद्धिश्च जायते ८

कोदुःख आकुले छुट्टाई दिनु भर्का को दोष को कुरा गुप्तरि राखनु प्रकाशन गर्नु ७ कोहिका
ममापनि मनमाचिताउनु सुखले प्रकाशन गर्नु मंत्ररै गुप्तरा पछि कार्यसिद्धि हुन्छ ८

रामः
१९

शत्रुले उपकार नगन्यापनि हुन्छ कसो भन्या काछो विन्या को काठैले किं छ तस्कारण श
त्रुपनि मित्र हुन्छन ॥ ९ ॥ विपत्तिकालमा शत्रुलाई काधमा चहाउनु पर्छ आफ्ना कार्यसिद्धि

उपकार गृहीतेन तेनैव शत्रुमुद्धरेत् ॥ पादलग्नकरस्थेन कंठकेनैव कंठकः ९
वदेह मित्रस्तु भवेन यावत्काल विपर्ययत् ॥ तथैव मागते काले विद्याघटमिवाश्मनि १०
हेजिह्ने कटुकलेहे मधुर किं न भाषसे ॥ मधुरं वदति कल्याणं लोकोयं मधुरप्रियः ११

भयापछि घासको भारि मिल्का उदाहरे मिल्काउनु ॥ १० ॥ हेजिह्ना मधुर वचन बोल्छिद
वचन नबोल् कान भन्या मधुर वचन बोल्पासवै कोपियारो हुन्छ ११

॥ चा ॥
॥ २० ॥

लक्ष्मीपनिजिह्वायमावस्याकिंछं शृमित्रपनिमरणाबंधनपनि जिह्वायेमावस्याकाछन्
१२ मिठाकुराबोल्यापछि सवैलोकप्रियहुंछ तस्कारणावचनकोदरिदुनहुनु मिठाकुरा

जिह्वायेवसतेलक्ष्मीजिह्वायेमित्रवाभवा ॥ जिह्वायेवभवनश्चापिजिह्वायेमरणंकुवं
१२ ॥ प्रियवाक्यप्रदानेनसर्वेनुष्येतिजंतवः ॥ तस्मान्नदेवज्ञातयेकिंवाक्येपिदरिद्रता १३
अग्निदोगरदश्चैवशस्त्रपाणिधर्नाग्रहा ॥ क्षेत्रदारापहारीचयडेतेआततायिनः १४

बोलनु ॥ १२ ॥ आगोशलकाउन्याविषखुवाउन्या अर्काकोषारालिन्या स्वास्त्रिरुर्न्या विर्ताह
न्याइछथोककामगर्न्याकनआतताइभनु ॥ १४ ॥ ॥ ॥

रामः
२०

एस्तोकामआन्याआतताईकनवासराभयापनिमान्यापापलागैर्न चतुर्वेदानजोन्यावास
राभयापनि एस्तोकनमान्यादेखीपनिपापलागैर्न हृत्यापनिछैन १५ राजालेसदासत्यग

आततायिनमायंतिमपिवेदांतपारगः ॥ जिघ्रान्तेजिघांसीयान्तेनबुल्लहाभवेत् १५

राष्ट्रपालयतेनित्यं सत्यं धर्मपरायणैः ॥ निजिनापरसैन्यानिप्रजाधर्मरापालयेत् १६

पुष्पं पुष्पं विचिन्वन्ति मूलं छेदो न कारयेत् ॥ मालाकारइवांगानियथाजानातिसारताम् १७

हैधर्मगर्द राज्यपालनागर्नु शत्रुलाईजितिकनधर्मलेप्रजापालनागर्नु १६ राजालेमालिनीमै
हुनु कसोभन्या चहिदोफूलटियनु बोदनउखेलनु तसैराजालेपनिप्रजाकोधनहेरीउंडगर्नु
॥ १७ ॥

॥चा॥
॥२१॥

योशत्रुयोमित्रयोउदासीयोमध्यमयोऽन्येष्टयोगुरुभनिजानिव्यवहारगर्तुः शत्रुमित्रकोविचा
रनगर्त्यानाशिंछ ॥ १८ ॥ आफ्तु आमदानी नहेरी खर्चगर्त्या राजाकादेशमा रुगरगर्त्या रोगिहु
अरिमित्रमुदासीनमध्यस्थस्थविरोगुरु ॥ येन बुध्यन्ति मंदात्मा सच सर्वत्र नश्यति १८
अनायच व्ययं कृत्वा अनर्थः कलहप्रियः ॥ आतुरी सर्वभक्षी च नरः शीघ्रं विनश्यति १९
कः कालः कालमित्राणि को देशः को व्ययागमः ॥ कस्याहं काचमेशक्तिरिति चिन्ता मुहुर्मुहुः २०
दामासवैथोकरान्याः सत्तामानीसचाडैनाशिंछ ॥ १९ ॥ कालभन्याको क्याहो मित्रभन्याको क्याहो दे
शभन्याको क्याहो धर्चहुन्याकाहो लाभभन्याको क्याहो मकोहुं मेरो सामर्थ्य क्याहो भनिवारंवारचे
तनागर्तु २० ॥ १९ ॥

रामः
२१

सिंहको एकगुरालिनु बकुल्लाको एकगुरालिनु कुषुराको गुराचारलिनु कागकापाचगुरालि
नु गदाहाको तीनगुरालिनु कुरुरको छगुरालिनु एतिजातकाएतिगुरालिनु २१ केहिका
सिंहादेकंवकादेकं शिक्षेच्चत्वारिकुकुटात् ॥ वायसात्पंचशिक्षेच्चषट्त्वनः स्त्रीणि गदे
भात् ॥ २१ ॥ प्रभूतकार्यमल्पवायो नरः कर्तुमिच्छति ॥ सर्वारंभेषु न कार्यं सिंहादेकं विधीयते २२
इंद्रियाणि न संयस्य वकवन्पण्डितो नरः ॥ कार्यकालोपपन्नानि सर्वकार्याणि साधयेत् २३
र्यगन्यापनिसिद्धिनगरि न छाडनु यो एकगुरा सिंहछोलिनु भन्याकोहो २२ बकुल्लाहो
निमनुष्यले आफु कार्य नहुं ज्वालशांतभैरहनु कामको ओसरपन्यायछि सवै कार्यको साध
नागर्तु यो एकगुरा बकुल्लाकोहो २३

॥ चा ॥
॥ २२ ॥

उद्गुशत्रुसंगयुद्धगर्नु आक्रादाज्यभाइलाइ बरोवर देषनु स्वात्मिकेदाकेटि सवेसंगरा खिरवानु
एतिचारगुणाकुरुगकालिनु ॥ २४ ॥ मेथुनमागूप्सगर्नु कालकालमाघरको संगरुगर्नु दाज्य
प्रागुत्थानेचयुद्धेचसविभागचबंधुषु ॥ स्त्रियमाक्रमभुंजीतशिक्षेचत्वारिकुक्कयात् २४
गूळमेथुनधूर्तत्वेकालेचालयसंगरुः ॥ अप्रमादीसुधूर्तश्चपंचशिक्षेचवायसान् २५
वकासीचाल्यसंतुष्टसुनीदाशीघ्रचेतनः ॥ स्वामिभक्तश्चभूरश्चयडेतेखाननोगुणाः २६
भाइसंगरुनु अहंकारीनहुनु एतिपाचगुणाकाकछेउलिनु २५ भयाठेरैवानु नभयासंतो
षहुनु चाडैसुतनुचाडैउद्गु स्वामिकोसोरोगर्नु सरोहुनु एतिछगुणाकुकुछेउलिनु २६

रामः
२२

नविसाईभारिवोकन्याजाडोगर्मिनमांन्याठेभांशिभयापनीवोकन्याएतिगुणागदाहाछेउलि
नु ॥ २७ ॥ विसगुणाजसमनुष्यले लियाकाछंत तेसविचक्षणमनुष्यले शत्रुकोनाशगछं
अविश्रांतोरुरेझारंशीतोहनेचनविंदति ॥ सुसंतुष्टोभवेन्नित्यंत्रीणिशिक्षेचगर्दमात् २७
विंशत्येतेगुणाः प्रोक्तायस्तु कुर्याद्विचक्षणा ॥ सजेयतिरिपुंसर्वानजेयश्चभविष्यति २८
अमूर्खोयोमनुष्याणामन्युसंतप्रचेतसाम् ॥ परोपकारकारेणापुंसाभवतिविग्रह २९
जाहात्योमानिसगयोताहाजित्छ ॥ २८ ॥ ज्ञानिमनुष्यरुह आक्रामनकोदुःखआक्रैमनमा
माछेन परस्परउपकारगरीसाधुरुगारागर्देनन २९

॥चा॥
॥२३॥

दुश्कपाल एकपेटभयाको भैरुं डायक्षि समुद्रमा चर्द्ध रूगरा गरिमरिजा न्याछ तसर्थ जाकु
सितरुगरानगर्नु ॥३०॥ विपत्तिपन्यामापछि साना जातछे उभजना गरिपनि दार्नु पर्छ श्रीरामच

एकोदरः पृथग्गीवाये चरन्निमहारागे ॥ असाधिता विनश्यति भैरुं डायक्षिताः ३०
व्यसने सति कुर्वीत येन केनापि संरुति ॥ मृक्षवानरगोपुच्छैः पुरादासरधिर्यथा ३१
दुस्तरं सागरं तीर्थं समग्रं वानरं वलम् ॥ अद्भुतपूर्व रामेण सेतुवन्धश्च सागर ३२

दुकनगा हो पदी वानर भालु साथ लीकन लेका साथ गन्याथा ३१ धेरै भयापछि साना लेपनि
हुलोकार्य गर्नु वानर सवै बाहुला गरिकन श्रीरामचन्द्रले समुद्रमा सेतु बाध्याथा ३२

रामः
२३

पुधिष्ठिराजाले दुर्योधन छौ भन्या हे दुर्योधन तिमिरु रूशय भाई हामि रूपाच भाइ विरो
ध गरिरह्यौ अर्को सितपुद्ग पन्यापछि हामि सयरपाच भाइ छौ ॥३३॥ आफ्रा दाज्यू भाइ क

यूयं शतवयं पंचविरोधश्च परस्परम् ॥ परैराक्रम्य माने तु वयं पंचोत्तरं शतम् ३३

छिन्नाभित्वा च मर्माणि कृत्वा वैरिमशं तक ॥ ज्ञायतः समतां यातियः परस्परमेव च ३४

चिन्ताज्वरमनुष्याणां मन्थानां मेधुनं ज्वरं ॥ असौ भाग्यज्वरस्त्रीणां वस्त्राणामातपज्वरं ३५

नरुगरा गहं तपनिदा उमा आफ्रै आफ्रुं छ विरानु विरानै हुं छ समता सवै हुं छ ३४ मनुष्य
को चिन्ताज्वर हो घोडाको ज्वर मेधुन हो स्वास्तिको ज्वर असौ भाग्य हो वस्त्रको ज्वर घाम हो ३५

॥चा॥
॥२४॥

छैरैहिउन्नामनुष्यचाडैबुछोहुंछ नहिडाकाघोडाचाडैबुछाहुंछ संभोगनगन्याकिस्वास्त्रिचाडैबुछि
हुंछे मैथुनगन्यापछिघोडिचाडैबुछिहुंछे ॥३६॥ अर्कीकोअधीनभैरहुनुपन्यापछिकयहुंछ भा
अधाजरामनुष्याणांमनधावाजिनोवरं ॥ अमैथुनजरास्त्रीणामभानांमैथुनंजरा ३६
कथावृत्तिः पराधीनकथावासानिराश्रया ॥ भूतपूर्वार्थसंयुक्तासर्वकलादरिद्रता ३७
अर्थितोव्याधितोमूर्खः प्रवासीपरसेवक ॥ जीवितोपिमृतः पंचपंचैतेदुःखभागिनः ३८
श्रोगन्याकोठाउमानिराश्रयभयाकोपनिकयछ भविधनाथभैकनदरिद्रहुनुसवैकयदरिद्रकाहुं
३७ ॥ सधैधनतुल्याउनाकोसुनीगन्यासदारोगीमूर्ख सदाकोपरदेसी अर्कीकोचाकरएतिपाचजि
दापनिमन्याकाहुनअभागिहुन ॥३८॥

रामः
२४

अर्कीकोघरमा सदाजानुसदारवानु सदावस्त्रुगन्यापछि त्येसठाउमा इंदुतुल्यभयापनिमानि
स हुरुकाहुछन ॥३९॥ अर्कीकोअनखान्या अर्कीकोवस्त्रलाउन्या अर्कीकोस्वास्त्रिगमनग
योयत्रनित्यमायांतिभुक्तंचापिदिनेदिने ॥ सतत्रलघुतायानियदिशक्रसमोनर ३९
परानंपरवस्त्रंचपरपानंपरस्त्रिय ॥ परस्पचगृहेवासः शक्रस्यापिश्रियंहरेत् ४०
अशौचोनिर्द्धनोविद्वानशौचोपुत्रवानर ॥ अशौचोविधवानारीपुत्रपौत्रप्रतिष्ठिता ४१
न्याअर्कीकोघरमावस्या इंदुतुल्यभयापनिलक्ष्मीनाशिंछ ४० ज्ञानिभयापनिकंगालभु
चिछोरानहुन्यामनुष्यअभुचि पुरुषनभयाकिस्वास्त्रिअभुचिहुन ४१

॥ वा ॥
॥ २५ ॥

सर्वलोकलेधनकोमानगर्हन् मनुष्यलाभमान्यगर्हन् महाजनश्रेष्ठधनीभयोतचाराल
कनयनिपूजागर्हन् ॥ ४२ ॥ धनलेसवैप्रतिष्ठाभयोधनलेधर्मयनिलाभहुंछ तत्कारणाधनिमा

विभवाः सर्वयुज्येतेनशरीरानदेहिनः ॥ चारालोपिनरश्रेष्ठयस्यास्तिविपुलेधने ४२

धनमाहुः परं धर्मधने सर्वप्रतिष्ठितः ॥ जीवेतिधनिनो लोके मृतायेत्वधनानराः ४३

अतिसंयदमायनोभेतव्यं पतनाज्ञयम् ॥ अत्युच्चशिखारूढः सत्यं वज्रेणापातितः ४४

निससवैजिउदोहुं धननभयाकामानिस्मन्याहेहुं ॥ ४३ ॥ अतिधनभयापनिखसृष्ट कसो
भन्या भलगापर्वतकन वज्रलेहान्छ तस्यैठेरैधनभयापछिनाशिछ ४४

रामः
२५

सर्वभक्षीकनक्षमाकाहाछ सधैकारोगीकनसुखंकाहाछ जस्कीस्वास्तीभसंतोखीछ उक्तनसु
खकाहाहोला ॥ ४५ ॥ सुभिक्षभयाकासमयमाकाकार्जगन्यासुखिहुंछन् अरोगिसदासुखि

कोभक्षाभक्षकोनित्यं सुखानिचरोगिनां ॥ यस्यभार्यात्वसंतुष्टाकृतस्योत्सवंगृहे ४५

सौभिक्षं कर्षकानित्यं सुखं नित्यं मरोगिणां ॥ भार्याभर्तुर्वसायस्य तस्य नित्योत्सवंगृहे ४६

सर्वेपरवशं दुःखं सर्वमात्मवशं सुखम् ॥ एतद्विद्यासमासेन लक्षणो सुखदुःखयोः ४७

छ स्वास्निवश्यभयाकाधरमासदामंगलछ ॥ ४६ ॥ अर्कीकावशमायर्जु सर्वेदुःखभाक्ताव

शमारहुनसर्वे सुखयो संसारमासुखरदुःखदुःशथोककोलक्षणाहो ४७

॥ बा ॥
॥ २६ ॥

सुखका अंतरमा दुःखं दुःखका अंतरमा सुखं दुःखं मनुष्यकन सुखदुःखचक्रैर्हिर्देहं
४८ ॥ मूर्खैरुद्धैरेवा दुलाभया काठाडमा गुणितानिकनधी सूर्यलाई वादलले छोपता है मू

सुखस्यानन्तरं दुःखं दुःखस्यानन्तरं सुखं ॥ सुखदुःखमनुष्णाणां चक्रवत्परिवर्तने ४८

बहुभिर्मूर्खसंघातैरन्योन्यैः पशुवृत्तिभिः ॥ छादयन्ति गुणा सर्वमेधैरिव दिवाकरः ४९

असंतासहसंगेन कोनया त्वधमां गतिं ॥ पयोपिशुलिङ्गी हस्ते मघमित्यभिधीयते ५०

खले गुणिकलाश्छोपछन् ४९ कुजाति सैग संगभया पछि भलो मानी सपनि कुजातै वो
लाउंछ कस्तो भन्या सुदीनी ले दूद दहिलिया को भयापनि मदै होला भन्छन् ५०

रामः
२६

असाधुसितसंगवस्थापछि साधुपनि असाधुहुन्छ कस्तो भन्या अध्यारो भयापछि संमवा
टोपनि विषमदेविन्छ ५१ भलासितसंग गन्या पछि मटोपनि भलो हुन्छ कस्तो भन्या फुल

असत्संपर्कदोषेण अधमाया निसाधकः ॥ मार्गेषु निमिरस्यार्कः समोपिविषमायते ५१

उत्तमैः सहसंगेन कोनया तिसमुत्तमि ॥ मूर्ध्ना तृणानि धार्यते गृध्रितैः कुसुमैः सहः ५२

किं करिष्यति संपर्कस्वभावो दुरतिक्रमः ॥ पश्यामुफलमध्यस्थः कषा यो नास्ति नांगतः ५३

सितघासउनिछर उपनिकपालमारहुन्छ तसै जानु ५२ भलाको संगभयापनि स्वभावछु
हनेन कस्तो भन्या आप भमिलो गुलियो भयापनि को यो नाटै हुन्छ ५३

॥चा॥
॥३॥

सखरमानिम्को विरुवारोपनु सधैदूरमहहालनु नैपनिनिमतिनैहुं छ नसर्थस्वभाव
फिदैँन ॥ ५४ ॥ पुस्तकमालेरवाको विद्यार अर्को को हात को धन कामको वेला माला गदैँन

शर्करासवंधेन मध्ये निम्न प्रतिष्ठित ॥ मधुक्षीर समाहृष्टि निम्न किं मधुरायते ५४

पुस्तकेषु च या विद्या परहृलेषु यद्गनम् ॥ कार्यकालेन संप्राप्तौ न सा विद्या न तद्गनम् ५५

दूरस्थानि च मित्राणि निस्त्रिहो न च बांधवाः ॥ प्रयोजनं किं कर्तव्यमर्थितो निष्फलानि च ५६

त्यो विद्यापनिधनपनिभा फुहोईन ५५ टाखाको मित्र रस्त्रेहन भयाका भाइको का प्रयोज
न छ चडोधना छ भयापनि निष्फल छ प्रयोजन के हिदैँन ५६

रामः
७

वनमाको फूलटाखाको भाइ ईकाज काममा पाईदैँन न भित्तामालेरवाकी सुंदरी स्त्री जस्तै छ
नस्तैहुं भनिजांनु ५७ अज्ञानीका वचन न जान्नाको काज व्यर्थ हो कस्तो भन्या खरानिमा छि

अटव्याडुम पुष्पाणि दूरस्थानि च बांधवाः ॥ कान्ता चालेरव्यभूता च यकाले नो प्रतिष्ठितः

५८ ॥ प्रज्ञा वचनहीनस्य कर्महीनश्च यो नरः ॥ निरर्थोश्चेतनानस्य भस्मन्या हुतयो यथा ५८

छागपुद्गे ऋषिभ्रातृद्वेपन्योः कलहं तथा ॥ चत्वारो निष्फले याति प्रभाते मेघ उडंवरः ५९

उद्यस्यामै ॥ ५८ ॥ वोकाजुग्याको ऋषिको भ्रातृ स्त्री पुरुषको रूग्ण विहानको मेघ रतिचा
रथोक निष्फल हुन्छ ५९ ७

॥चा॥

॥२८॥

मनुष्यलेसतिथोकछाडनुकाकाभन्याऋपणीकोसेवारोगीकोमैथुनदेविवासरणकोविद्यायो
छोडनु॥६०॥ज्ञानिमनुष्यलेअरुपीभयापनिवडाकुलकीछोरीविवाहगर्नरासीछ भनिकन

निष्कलाऋपणीसेवानिष्कलारतिचानुरे दोषसंयुक्तशीलस्यश्रुतिविषस्यनिष्कलं ६०

वरयेकुलजां प्राप्नोति विरयामपिकन्यकाम् ॥ रुपश्चिनीमनीचस्य वैवाह्यं सदृशीकुले ६१

विषादप्यमृतं गच्छममो ध्यामपि कांचनम् ॥ नीचादप्युत्तमं विद्यां स्त्रीरत्नं दुष्करादपि ६२

सानाकुलकीछोरीविवाहगर्नु ६१ विषमाभमृतपन्याकोभयाहिकिलिनुयोग्यकुराका
लकोपनिमांनुनिचाछेउभयापनिमांनुठुलोविद्यालिनुसानाकुलकीपनिस्त्रीरत्ननालिनु

रामः
२८

कत्ताकुलमादोषछैन कत्ताकुलमारोगछैन दुःखनपाडन्याकोछ लक्ष्मीस्थिरभयाकाक
त्ताछन् ॥६३॥सवैकादोषपनिछ गुणपनिहुंछ कमलकोफूल कोमलहुंछ नालवडो

कस्यदोषकुलेनास्तिव्याधिनाकोनपीडति ॥ केनतद्वशनेप्राप्नोतिश्रियः कस्यनिरत्नरा ६३

दोषोप्यस्तिगुणोप्यस्तिनिर्गुणोप्यपिजंतुषु ॥ सुकुमारस्यपसस्यनालोभवतिकर्कशः ६४

अमृतंशिशिरेवहिरमृतंक्षीरभोजनम् ॥ अमृतंगुणवतीभार्याअमृतंवालभाषितम् ६५

यस्त्रोहुंछ नस्तेगुणमापनिदोषहुंछन् ॥६४॥शिशिरऋतुकोआगोखिरकोभोजनगुणले
संयुक्तभयाकीस्वास्त्रीवालककोबोलाइ ईचारयदार्थअमृततुल्यहुंछ ६५ ६

॥ वा ॥
॥ २९ ॥

योग्यकराक्षमावेतराजा हितकीखास्त्रि जतिप्रियवचन दुल्लभभन्याकोयतिथोकहोभनि
जानु ॥ ६६ ॥ नदीमावडीगंगा खास्त्रीमावडीपतिव्रता मनुष्यमावडोरजा देशमाश्रेष्ठभाफुव

दुर्लभाप्राकृतिवारीदुर्लभस्तुक्ष्मीप्रभु ॥ दुर्लभाचसुहृन्नाशिदुर्लभंवचनप्रिये ६६
नदीनांजाहूवीश्रेष्ठानारीणांचपतिव्रता ॥ मनुष्याणांनृपोप्याहुर्देशानांयत्रनिवृति ६७
पुत्रपौत्रजनाकीर्णोदासीदाससमाकुल ॥ भार्याविरहितं पुंसांयथारण्यतथागृहं ६८

स्याकोथाउहो ॥ ६७ ॥ मनुष्यकाछोरानातिकमाराकमारीधनसंयतिभयाको घरछत
पनिस्त्रीरहितछभन्यातको घरवनैजस्तोत्यो घरमाहोला ६८

रामः
२९

सर्वैरत्नमाहुलोरत्नकाहोभन्यास्त्रीरत्नतसर्थखास्त्रीनभयापछि धनकोक्याप्रयोजनछ
॥ ६९ ॥ जसघरमाकुस्त्रीभयाकुटुंबकोनाशहुन्छ कुपुत्रलेकुलकोनाशहुन्छ कुमंत्रिले

सर्वेषामेवरत्नानांस्त्रियोरत्नमनुत्तमम् तस्मात्तदर्थनिरत्नातयात्यक्ताधनेनकिं १९
कुस्त्रीहंनिकुटुम्बानिकुपुत्रकुलहंन्यते कुमंत्रीहंन्यतेराजाराष्ट्रचौरेराहंन्यते ७०
स्त्रीणांदोषसहस्राणिगुणास्त्रीणामहीयते गृहाचारसुतोत्यन्तिमैरयोपतिनासह ७१

राजानांशिछ चोरलाग्पापछिदेशनाशिछ ७० खास्त्रिकादोषरुजारछन्गुणातीन्यो
कछन्कागुणभन्या घरकोरक्षागर्नु छोरापाउनु पुरुषमन्यापछिसतिजानु ७१

॥चा॥
॥१०॥

कविहृलेनदेखाकोकाछकागलेनखायाकोकाछखातिहृरूपकलेभयामाकागदेननम
दयानगर्ग्याकायोवोल्देन॥७२॥ छोराकानिमित्तखातिभाकुपिण्डनिमित्तछोरासंकष्टला

कवयः किंनपश्यन्तिकिन्नभक्षनिवायसा यमदाकिन्नकुर्वन्तिकिन्नजल्पन्तिमद्यपा ७२
पुत्रप्रयोजनाभार्यापुत्राः पिण्डप्रयोजनाः हितप्रयोजनमित्रंसर्वमात्मप्रयोजनम् ७३
समुद्रावरणाभूमिः प्राकारावरणागृहा नरेन्द्रावरणादेशाश्चरित्रावरणास्त्रियः ७४

इमित्रलाडनु प्रयोजनहुन सवै आत्माकाप्रयोजनहुन ७३ समुद्रको आभरणाभूमिहो घर
को आभरणापखारहो राजाको आभरणादेशहो स्त्रीकी आभरणाचरित्रहो ७४

रामः
३०

स्त्रीजनको घरलेपनि वस्त्रलेपनि प्रकीर्णलेपनिरक्षाहुंदैन वंधुभयापनि नभयापनिकुल
वती स्त्रीको आफ्नै शुशीलस्वभावले रक्षाहुन्छ ७५ नदीले आफ्ना तीरभत्काउन्छ स्वास्त्रीले

नगराणि नवासानि नप्राकारैश्चरक्षिता नबंधुनैव वंधुर्वासुशीलाश्चकुलस्त्रियः ७५
नदीपानयने कूलेनारीपानयने कुलम् नारीणांच नदीनांच स्वच्छंदललिता गतिः ७६
लतापार्श्वस्थिते हृक्षं भृत्यपार्श्वस्थिते नृपः पार्श्वस्थं पुरुषं यो विद्वेष्ट्य निनसे शयः ७७

आफ्ना कुलभत्काउन्छ नदीरनारी स्वच्छन्द चारीहुन ७६ लहराले आफ्ना नजीकका वृक्षस
माउन्छ राजाले आफ्ना नजीकी लाइनिको माछे खातिर आफ्ना नजीक भयामात्रै पुरुषकन

७
३
निकोमा ७

॥चा॥
॥३१॥

जन्मदाकोकानुपनिकेहिदेष्टेनन् कुमानुरपनि भहंकारिपनिकेहिदेष्टेनन् धनतुल्याउभ
न्यापनिकेहिदेष्टेनन् ॥७८॥ मनुष्यलेअन्नखायाकोपचाकोनिको वेसगयाकिस्वास्त्रीनिकि

नैवपश्यतिजानाध्वःकामांधोनैवपश्यति नपश्यतिमदोन्मत्ताअर्थिदोषानपश्यति ७८

जीर्णमंत्रं प्रशंसन्ति भार्याचगतयौवना रणोप्रतिगतं भूरं शशं च गुरुमागतः ७९

लक्ष्मीलक्षणाहीनेन कुलहीने सरस्वती अपात्रे रमते नारी गिरौ वर्षति वासवः ८०

संगममाभूते भयाकोनिको धराभायाकोभूरोनिको अन्नघरभिन्नपस्याकोनिको ७९ ल

क्षरानहुन्याछेउकीलक्ष्मीहीनकुलमावस्याकीसरस्वती घटियाजातमालयभयाकिस्वास्त्री

इदुलेपर्वतमापान्याकोपानीव्यर्थछ ८०

रामः
३१

जसमनुष्यकीस्वास्त्रीविरूपाक्षीसदाकलहगर्भापुरुषसित उत्तरावादगर्भातस्वास्त्रीको
लोगन्याचाडैबुछोहंछ ८१ जस्कीस्वास्त्रीसुंदरीछ पुरुषलेभन्याकोमांछे श्रीतिवचनले

यस्य भार्या विरूपाचकस्मरीकलहप्रिया ॥ उत्तरोत्तरवादी च सा जरा न जरा जरा ८१

यस्य भार्या सुरूपाच भर्त्ता रमणमिनी ॥ नित्यं मधुरभाषी च सा श्रियानश्रियश्रिया ८२

यस्य भार्या गृहे नित्यं भुनीव परिगर्जति ॥ तस्य सीदंति गात्राणि यमिनी वहि मागते ८३

बोलछे तस्कोपुरुषबुछोभयापनि दिनदिनजुवानहुंछ ८२ जस्कीस्वास्त्रीदुर्मुखीछउ

सकोपुरुषहिउदकोकमलसुकतारुसुकछ ८३

॥चा॥
॥३२॥

नारागणाकागरुनाचन्द्रमास्त्रास्त्रिकोगरुनाखसम्पृथ्वीकोगरुनाराजासर्वेकोगरुनाशील
हो ॥८४॥ ठुलाछेउभयमानभयापनिनिकोनीचालेमानगयाकोननिकोकसोभन्याश्रीक

नक्षत्रभूषणचंद्रो नारीणां भूषणपति ॥ पृथिवीभूषणराजाशीलसर्वत्रभूषणम् ८४
महतापरिभवः श्रेष्ठेन नीचान्मानमुत्तमं ॥ कंसारिचरणघाते कालीयस्येव भूषणं ८५
भुचिर्भूमिगतं तोयं यत्र लेपो न विद्यते ॥ लेपस्थानं परित्यज्य अन्यस्थाने भुचिः भुचिः ८६
क्षमापावले कालीमर्दनगर्दी कालीनागवडोशोभाभयो ॥ ८५ ॥ भुचिवस्तुलेन लिप्याकोभ
याभूमिमागयाकोपानीभुचिलिप्याकोपानिछाडिअरुठाउकोपानिसवैभुचिहो ८६ ॥

रामः
३२

भूमिमागयाकोपानिभुचिपतिवृतास्त्रीभुचिक्षमावंतराजाभुचिसंतोषीब्राह्मभुचिहो
८७ ॥ खरानीलेकासोभुद्धहुंछभूमिलालेताम्बोभुद्धहुंछरजस्वराभश्कनस्त्रीभुद्धहुंछेन

भुचिर्भूमिगतं तोयं भुचिनारीपतिवृता ॥ भुचिक्षमाकरोराजासंतोषो ब्राह्मणः भुचिः
८७ ॥ भस्मेन भुध्यते कांस्यं ताम्रमस्त्रेन भुध्यति ॥ रजसा भुध्यते नारी आपो भूमिगताः भुचिः
८८ ॥ पिनुरंत पुरंदद्यान्मातुर्दद्यान्महानसं ॥ गोषु चात्मसमं दद्यात्स्वयमेव कृषिं ब्रजेत् ८९

दीवेगलेभुद्धहुंछ ॥ ८८ ॥ बाबुवरोवरकालाशभंडारदिनुआमावरोवरकीलाशभान्तामाला
उनुआफुवरोवरकालाशगाइसोयनुआफुलेखेतिमाजानु ८९

॥चा॥

॥३३॥

कैलागाईको दूदवाइकन बासराणीगमनगरीकन वेदाक्षरविचारगरिकन भूदनाकपछ ९०
बासराणै भूडीकाहानवाट मैहाएकमात्रवायायनियो बासराणिउज्यालभूदहुन्छ मयापछि

कपिलाक्षीरपानेनवसराणीगमनेनच ॥वेदाक्षरविचारणासभूदोनरकं वुजेत् ९०

भूडीहलेनयोभुं केमासमेकंनिरंतरम् ॥ जीवमानेभवेच्छूदोमृतश्चानश्चजायते ९१

गृहेषुयस्यभार्याचमानेवहितकारिणी ॥ वर्द्धतेतस्यगात्राणिभुक्तपक्षेयथाशशी ९२

कुकुरभैकननमहुन्छ ९१ जस्मनुष्यकीखास्त्रीआमालेनिकोगर्दामैगर्छे पुरुषकनतस
पुरुषकोशरीरभुक्तपक्षकोचंद्रमावछदामैवछे ९२

रामः

३३

जसमनुष्यका भाफुलाईशोकसंतापदिन्याछेरैपुत्रभयालेकागर्नु कुलकोश्रेष्ठपुत्रसकै
भयापनिहुन्छ ९३ स्वास्त्रीएकछोरादुईछोरिएक हुलगाइदसएतिघरमाहुन्यामानि

किंजानैवहुभिःपुत्रैःशोकसंतापकारकैः ॥ वरमेककुलालम्बीयत्रविश्रामतेकुलम् ९३

एकभार्याद्वयोःपुत्राद्वेहस्तदशधेनवः ॥ कन्याकालावसानेचनतेयास्यतिविक्रिया ९४

येष्टव्यावहवःपुत्रायष्टेकोपिगतांबुजेत् ॥ यजेतयोःश्वमेधेननीलेवानृषमुत्तजेत् ९५

सकनविगारयर्देन ॥ ९४ ॥ मनुष्यकाछेरैछोराभयाएकछोरोतागयाजाला आयाजान्याक
न अश्वमेधयज्ञकोर नीलोवृषभदानपन्याकोपुराण मिल्छतसैजानु ९५ ५

॥चा॥

॥३४॥

एकसुकाका वक्षमा भागोलाग्दावनसवैडछदछ तल्लैकुपुत्रलेकुलकोनाशहुंछ कुपुत्र
लाइछाडनु ॥ ९६ ॥ जसमनुष्यका छोरा कमारा कमारी स्वास्नी भाक्का वशमाछ धनयनि

एकेनभुक्क वक्षेरा दसमानेनवहिना ॥ दसनेतदनं सर्वकुपुत्रेणकुलेयथा ९६

यस्यपुत्रावशाभृत्या भार्या छंदानुगामिनी ॥ विभवेवपिसंतुष्टस्वर्गतस्यमहीतले ९७

एकेनापिसु वक्षेरा पुष्पितेनसुगंधिना ॥ वासितंतदनं सर्वसुपुत्रेणकुलेयथा ९८

छ तस्कोस्वर्गतेहिहो ९७ कसैएका वक्षमा सुगंधफुलफुलछरवनसवै सुगंधहुंछ तल्लै
सुपुत्रलेकुलकोउद्धारगछ ९८

रामः

३४

बाबुका वशमार हुन्पा छोरो उसैकनछोरोभंनु पालन्पापोसन्पाकन बाबुभंनु जस्छेउवि
श्वासगन्याकोरहुंछ त्योमित्रहोजो भाक्का वशमारहुंछ त्योस्वास्नीहो ९९ जस्काजिदावास्

येपुत्रालेपितुर्वस्याः सपितायस्तुपोषकः ॥ तन्मित्रयस्य विश्वासः साभार्या यस्य

निर्वृतिः ॥ ९९ ॥ यस्मिन्जीवति जीवंति विप्रमित्राश्च बांधवा ॥ सफलं जीवितं तस्य

आत्मा र्थं कोन जीवति ॥ १०० ॥ इति श्री बुद्धिचानके नीतिसारसंग्रहे द्वितीयशतके

रामित्रबांधवजिउछे जिउनाकोसाफल्यतल्लैहो भाक्का जिउमात्रेताकोपालेन नसर्थज्यूनूक
र्थीनहो ॥ १०० ॥ ॥ इति श्री बुद्धिचानके नीतिसारसंग्रहे भावायां द्वितीयशतके समाप्तम् २

॥चा॥
॥३५॥

नसमनुष्यकागुणार्धमच्छत्योजिउदोभन्तुगुणार्धमनभयाकोमचैवरोवरहोभनिजानु १
नसकासुखमासरस्वतीछं घरमासुंदरीस्त्रीछदानगर्नसामर्थकोलक्ष्मीधनसंपत्तिछतस्को

सजीवतिगुणायस्ययस्यधर्मसजीवति॥ गुणधर्मविहीनस्यनिष्फलतस्यजीवनम् १
वाचासरस्वतीयस्यभार्यारूपवतीसती॥ लक्ष्मीत्यागवतीयस्यसफलतस्यजीवनम् २
धर्मार्थकाममोक्षाणांयस्यकोपिनविद्यते॥ अजागलस्तनस्येवनिरर्थस्तस्यजीवनम् ३

जियाकासाफल्यछभनिजानु २ मनुष्यलेधर्मअर्थकाममोक्षरतिचारथोकमारकैनु
ल्याउन्यामनुष्यजियाकोनिष्फलव्यर्थजन्मतस्कोहो॥ ३

रामः
३५

धर्मकर्मनभयाकोमनुष्यकोआयुव्यर्थछकस्तोभन्याफलाभ्याभागेविहिदाहव्यर्थ
जाछ॥ ४॥ शत्रुलाइपनिगुणकरनुगुरुलाईपनिदोषकरनुयोग्यवातमागुरुकोभ

धर्मकर्मविहीनस्यदिनयातिचविक्रिया॥ सलोहकारवस्त्रेणस्वयमेवप्रजीर्यति ४
शत्रोरपिगुणावाचादोषावाचागुरोरपि॥ युक्तोयुक्तेवचोग्राह्येनवाचोगुरुगौरवात्
५॥ भकर्तव्येनकर्तव्येप्राणैःकरागतेरपि॥ कर्तव्यमेवकर्तव्येप्राणैःकरागतेरपि ६

यनमानु कदाचित्गुरुकोनिंदातानगर्नु॥ ५॥ नगर्नुकामप्राणानलाग्यापनिगर्नुछैनगर्नु
पन्याकामप्राणछुद्यापनिगर्नुपछतसर्थभकर्तव्यनगर्नु॥ ६॥

॥चा॥

॥३६॥

दुर्जनकासंगलेसज्जनकोनाशहुंछ कस्तोभन्यानिर्मलजलमाहिलोयन्याधमिलोहुंछ तसै
साधुकोनाशहुंछ ॥७॥ खेटिकमाशगन्यादुर्भिक्षकोनाशहुंछ गाशपालिराख्यापाहुनाभाया

दुर्जनैः सह संगेन सुजनोपि विनश्यति ॥ प्रसन्नं जलमित्याहुः कर्दमैः कलुषीयते ७

कृषिर्जयति दुर्भिक्षं गोभिरक्षयागतो जिनः ॥ जिता धनवती नारी वस्त्रशास्त्रवता सभा ८

काले चरिपुराणां संधिः काले मित्रे च विग्रहः ॥ कार्यकारणमाश्रित्य कालक्षिप्यति परितः ९

मामानरहुंछ धनभयाकाधर्मले भाफ्रावसकीखास्त्रिलिंछ वस्त्रलेशास्त्रलेसभाजितछ ८
वेलाहेरिशत्रुसंगमिल्लुपनियछ मित्रसंगविरोधपनिगर्नुपछ कालमाबंधनपनिहुंछक

लमापडितरुसमयकाहुंछ ९

रामः
३६

कालले प्राणियकाउछ कालले प्रजाहरणगछ सुत्पायछि कालजागिरहुंछ कालमास-
वैउठछन् ॥१०॥ कालमाबीजरोपछ कालमाफलछ कालमासृष्टिहुंछ कालमासेहा

कालः पचति भूतानि कालः संहारते प्रजाः ॥ कालः सुप्तेषु जागर्ति कालो हि दुरतिक्रमः १०

कालात्परोरुते बीजं फलं कालात्पवर्द्धते ॥ कालात्पवर्द्धते सृष्टिः पुनः कालो हि संहरेत् ११

खेदिशो भूमिरापश्च चंद्रार्कानलमारुता ॥ सर्वे संहारते कालस्तस्मात्कालं महोत्तरम् १२

रपनिहुंछ सवैथोककालेमाहुंछ ॥११॥ आकासदिशा चंद्रसूर्यअग्निवायु-इसवैकालले
हुंछ तसर्थे सवैमावडोकालहो ॥ १२॥

॥चा॥
॥३॥

भन्याको सुन्या काठाउमा कुरागन्याको का प्रयोजन छ कस्तो भन्या नागा कादेशमा धो विगयाज
लो ॥१३॥ केरा कावनमा जलै आगाको शक्ति हराउंछ तलै अविवेकि मानि सछेउ गुणिजन

किंकरिष्यति वक्ता च श्रोत्राय त्रन बुध्यते ॥ नग्नक्षेपन कयामे रजकः किंकरिष्यति १३

कदलीवनमध्यस्थो वह्निमन्दपराक्रमः ॥ अविवेकजनस्थाने गुणावाक्किंकरिष्यति १४

प्रलये भिन्नमर्यादा भवेति किल सागराः ॥ सागराभेदमिच्छन्ति प्रलयेपिन साधवः १५

कोके हिला गदैन ॥१४॥ प्रलये कालमासमुदले मर्यादा छोड्छ साधु हेरता कै के पनि छा
उदैन तसर्थ साधु लाछन १५॥

रामः
३

कल्याणमासु मेरुपनि चंचल हुंछ समुद्रपनि चंचल हुंछ महापुरुषता कै के पनि चंचल
हुदैन न सधै स्थिरैछ ॥१६॥ खास्त्रिछेउ चंचलता हुंछ बास्त्राछेउ तपस्या हुंछ मूर्खिछेउ

मेरुश्चलति कल्याणे मर्यादा सागरस्य च ॥ प्रतियन्महासन्तानचलेति कदाचन १६

विद्यते स्त्रीषु चापस्त्रा विद्यते वास्त्राणां तपः ॥ पारुष्ये विद्यते नीचे दया साधुषु विद्यते १७

साधुसन्मानमात्रेण भवन्तु देहविक्रयी ॥ उपकारशतेनापि दुर्जनो केन गृह्यते १८

छिचन्याउ हुंछ साधु मनुष्यछेउ दया हुंछ ॥१७॥ साधुक्षेउ हात जोर्नि मात्रै आफु शरीरमाग्पा
पनि दिंछे दुर्जनहरु सय उपकार गन्यापनि आफु हुदैन न ॥१८॥

॥ चा. ॥
॥ ३८ ॥

ज्ञानीकनशास्त्रले. बुहाउनुहुंछ मूर्खलाइहुदै न. कसोभन्यादियोवाल्यापनि. भंधोदेवतेन.
तसैपापिधर्मात्माहुदै न ॥ १९ ॥ सज्जनरुह नरिवलजस्तावाहिरसाहोभिन्नकोमलदुर्जनरु

बुधबोधानिशास्त्राणिनाबुधःशास्त्रबोधयेत् ॥ प्रत्यक्षेचकृतेदीयेचक्षुहीनोनपस्यति
१९ ॥ नारिकेलसमाकारादृश्यतेकेपिसज्जन ॥ अन्येनुवदराकारावहिरैवमनोहराः २०
चन्दनंशीतलंचन्दंचन्दनेननुचन्दमा ॥ चन्दचन्दनयोर्मध्येसाधुसंपर्कशीतलम् २१

रुवपरजस्तावाहिरकोमलभिन्नसाहोहुंछ २० श्रीखंडशीतलछ. चंदमापनिशीतलछ.
उवैचाहिशीतलभन्याकोसाधुसंगशीतलहुंछ ॥ २१ ॥

रामः
३८

अधमपुरुषधनकोइछारावछन्. मध्यममनुष्यधीतिकोइछारावछन्. उत्तममनुष्यमानको
इछागछं. ठुलोभन्याकोमानहो ॥ २२ ॥ रिगाघाउकोइछारावछं. राजाधनकोइछागछं. नीचा

अधमाधनमिछंतिधीतिमिछंतिमध्यमा ॥ उत्तमामानमिछंतिमनोहिंसरुताधनम् २२
मछिकावुरामिछंतिधनमिछंतिपार्थिवाः ॥ नीचाःकलहमिछंतिशांतिमिछंतिसाधवः २३
इतराश्चार्थमिछंतिरूपमिछंतिदारिका ॥ ज्ञातयःकुलमिछंतिस्वर्गमिछंतितापसाः २४

रुहकलहकोइछागछं. साधुहरुशांतिकोइछागछं ॥ २३ ॥ अरुमनुष्यहरुधनकोइछाग
छं. स्त्रीहरुरूपकोइछारावछन्. ज्ञानीहरुकुलकोइछागछं. तपस्वीहरुस्वर्गकोइछागछं

२४

॥ चा ॥
॥ ३९ ॥

अतिदुःखगरीधनतुल्याउनुअतिलोभगरिसुखगर्नु अर्कीलाइपीडादिनुः एतिसाधुछेउछे
नन् ॥ २५ ॥ ज्ञानिहरुआफुलेनसकाको कामगर्देन निष्फलकामगर्देन सानुकामपनिग-

अतिक्लेशेनयद्वयमतिलोभेनयत्सुखम् ॥ परपीडाचयावृत्तिनैवंसाधुषुविद्यते ॥ २५ ॥

अशक्यनारभेत्याज्ञोस्यकार्थनैवकारयेत् ॥ स्वल्पकार्येनकुर्याच्चनिष्फलैर्नैवसेवयेत् ॥ २६ ॥

ज्ञेयैर्ज्ञेयैर्नमाणि क्यमौक्तिकं न गजे गजे ॥ साधवो न हि सर्वत्र चंदनं न वने वने ॥ २७ ॥

दैर्नन् ज्ञानिहरुएतिकामगर्देनन् ॥ २६ ॥ सधैर्पर्वतमामणि हुदै न सवैरानिछेउ गजमो-
तिहुदै न साधुहरुपनिसवैठाउहुदै न सवैवनमाचंदनहुदै न ॥ २७ ॥

रामः
३९

अर्कीकोकाजमाजुक्तिगर्नु आफ्नाकार्यचाडैसाध्यगर्नु मित्रकाकाममातन्मनगर्नु राजाकाका
ममाविक्रमहुनु ॥ २८ ॥ नीचालेगन्याकोकामपनिमालेरवाजस्तो अस्थिरसाधुलेगन्याको का

परकार्येषुयुक्तात्मास्वकार्येषुक्षिप्रसाधयेत् ॥ सुहृत्कार्येषुनिवृत्ताराजकार्येषुविक्रमः ॥

२८ ॥ जललेखेचनीचानोयत्कृतंतन्मदृश्यते ॥ अचलमपिसाधूनांशिलालेखेवतिष्ठ

ति ॥ २९ ॥ मरुतामापदसंतिमरुतामेचसंपदः ॥ शतरेषुमनुष्येषुनापदो नैवसंपदः ॥ ३० ॥

महुंगामालेरवाजस्तो अटल् ॥ २९ ॥ बडालाइआपत्तिपनिस्वैर्यपनिहुन्छन् सामान्यपुरुष
लाइताआपदसंपदथोरामात्रहुन्छन् ॥ ३० ॥

॥चा॥

॥४०॥

अर्घपातले मरुदेवसंतोषहुं छ वस्त्रले चंदुमा स्मरणाले विष्णु वडो मनुष्य हात जोरीसं
तोषहुं छ ॥३१॥ लेखन्या पाठगर्न्या शास्त्र पदीव्य शनि मूर्खहुंत जोई श्वर को भावगर्न्या कि

शंभुतुष्यति चाध्येन वस्त्रशेषेण चंदुमा ॥ विष्णुस्मरणमात्रेण मरुता करसंपुटे ॥ ३१

लेखकः पाठकश्चैव ये चाप्येसास्त्रचिंतकः ॥ सर्वे व्यसनिनो मूढा क्रियावन्तश्च परिडिताः ॥ ३२

बौद्धित्यमश्ववाणिज्ये राजसेवा न पोषने ॥ धीराश्च त्वारि कुर्वन्तिकातराः कृषि वारुकाः ॥ ३३

यावन्तपेडीतहुं ॥३२॥ वेपारघोश वाणिज्य राजा को सेवात पस्याज्ञा निमनुष्य ले सतिचारथो

कगछन कानर पुरुष खेदक माउछन ॥३३॥

रामः

४०

धनतुल्या उभन्याले व्यापारगर्नु विद्याको इच्छागर्न्याले छेरै शास्त्र हेर्नु पुत्रको इच्छागर्न्याले स्त्रीका
ऋतुकालमा संभोगगर्नु मानको इच्छागर्न्याले राजाको सेवागर्नु ॥३४॥ कमलको फूल जलो मुख

बजेद्वनार्थी वाणिज्ये विद्यार्थी च बहुश्रुतम् ॥ ऋतुकालमप्यन्यार्थी मानार्थी नृपतिव्रजेत ॥ ३४

मुखे पद्मदलाकारं वाचा चंदनशीतलम् ॥ हृदये कर्त्रि संयुक्तं त्रिविधं धूर्तलक्षणम् ॥ ३५

दुर्जनं प्रियवादी च नैव विश्वासकारणम् ॥ मधुसूतं विजिह्वाग्रे हृदिहालाहले विषम् ॥ ३६

श्रीखण्डजलो वचन हृदयमा करौंति जलो जस्का छ धूर्तति नैहुन ॥३५॥ मनुष्यले शत्रुसंगविश्वा
सगर्नु छैन कसो भन्या जिह्वामा अमृत पेढमा विषहुं छ तस्कारण दुर्जन सित प्रीतिनगर्नु ॥३६॥

॥चा॥
॥४९॥

दुर्जनरुहभर्काकोदोषलायाप्रमाणभयापनिदेखनभाकुदोषवेलप्रमाणभयापनिदे
खदैनन॥३७॥धनभयापनिमूर्खनिर्गुणिकोशोभाकशोहोभन्यापलासकोफलफुल्या

खलःसर्वप्रमात्राणिपरछित्राणिपश्यति॥आत्मनोविल्वमात्राणिपश्यन्नपिनपश्यति
७॥दर्शनीयाश्चयेमूर्खधनवतश्चनिर्गुणाः॥दूरस्थेपिचदृश्यंतेकिंभुकाश्चपुष्पिताः३८
मूर्खेपिपरिरुर्तव्यप्रत्यक्षेद्विपदःपशुः॥भिद्यंतेवाक्यशल्पेनभदृष्टकंठकोयथा३९

जस्तोशोभाहुदैनन॥३८॥ज्ञानीमनुष्यलेमूर्खलाईछाडनुमूर्खकस्तोछभन्यादुश्चुहाकोप
भुहोवचनभन्याबाराजस्तागोडामाभिन्नाकोकाछारैरिक्कनुनहुन्या॥३९॥ ६९

रामः
४९

सर्पपनिकूरुनरसर्वपनिकूरुनसर्पचाहिरवरभन्याकोदुष्टहोकस्तोभन्यासर्पतामंत्रले
वश्यहुंछमूर्खताकेहिलेपनिवश्यहुदैनन॥४०॥हानिदेविहज्जारहातयाछारहुनुघोडादे

सर्पकूरखलःकूरःसर्पाकूरतरखलः॥मंत्रोषधिवशःसर्पःखलकेनोपशाम्यते४०
रुस्तीरुस्तसहस्रेणाशतरुस्तेनवाजिनः॥भृंगिणोदशरुस्तेनदेशत्यागेनदुर्जनः४१
रुस्तिनोकुशरुस्तेनकशरुस्तेनवाजिनः॥भृंगीरगुडरुस्तेनखड्गरुस्तेनदुर्जनः४२

धिसयहातयाछारहुनुसिङ्गलाईदेविदशहातयाछारहुनुपर्छदुर्जनदेविदेशत्यागगर्नु४१
हानिलाईभंकुशदेवाउनुघोडालाईकोदीदेवाउनुसिङ्गलाईलहुरोदेवाउनुदुर्जनलाईखड्ग

देखाउनुपर्छ ४२

॥चा॥
॥४२॥

शास्त्रपद्याकोभयाको दुर्जनको पाशनगर्नु मणिले भूषणभयाको सर्पहेरिकन डरलाग्दो
हुन्छ तसै दुर्जन पनि ॥४३॥ पात्रकुपात्रको विचार गरिगाइ मै र सायमै हो घासदी कनगाइ

दुर्जनः परिहर्तव्यः शास्त्रेणालं कृतो यदि ॥ मणिनालं कृतः सर्पः किमसौ न भयंकरः ४३

पात्रापात्रविशेषेण धेनुपेन गयोर्यथा ॥ नृणानि सवते क्षीरः क्षीराणि श्रवते विषम् ४४

क्षुद्रशत्रुं च मत्वेति नोपेक्षत कदाचन ॥ काले दुर्जनमायांति स्मृणास्थे वह्निबीजवत् ४५

दुददिच्छेद्ददीकनसर्पलेविषदिच्छे ॥४६॥ शत्रुसानुछभनिभनादरनगर्नु भौसरपारि
नाशगर्छेन सो घास मलमाथोरैव छुन्छ भागोलेपोल्छ तसै शत्रुले नाशगर्न्याछन् ४५

रामः
४२

देराछे उ६० दोषछन् कैला आषामा ८० दोषछन् कानासुरे उ९०० दोषछन् कुजाति
छे उ६० दोषको संख्या पनि छैनन् ॥४६॥ गाइको वेटिक पटिसंग हुनगर्नु विश्वासगन्यानाश

षष्ठीके करके दोष आशीतिर्मधुपिंगले ॥ शतं कारो च खोडे च कुजास्यात्तनविघते ४६

स्थानकूटे दुराचारैर्मैत्रस्नेहं परित्यजेत् ॥ विश्वाससमये कार्यविनाशमुपगच्छति ४७

मृदुनैव मृदुहन्ति मृदुर्नाहन्ति दारुणं ॥ नासाध्यं मृदुना किंचित्स्मात्तीक्ष्णतरो मृदुः ४८

गर्छ तस्कारण एति छे उमित्रस्नेहपनि नगर्नु ॥४९॥ जो कबलोछ सो साधुको नासगर्छ कर
बलाले नशकाको काम केहि छैनन् ॥४८॥ ॥४९॥

॥चा॥
॥४३॥

वनमाजागोलाग्यापछिरुषकोजरोतरहंछःपाणिनजरैशुद्धाउषेलिलैजांछःतसर्थकवला
देविडाउनु ॥४९॥ ठुलारुंगभयाकोगोरुकुराधेरैगर्न्यास्वास्तिकिरोलाग्न्यावेत्ःएतिथोक

वनेप्रज्वलितोवह्निर्दहन्मूलानिरक्षति ॥ समूलमुन्मूलयतिआपोघोमृदुशीतल ॥४९॥
स्थूलरोमावलीवर्दःकन्याचवहुभाषिणी ॥ दुषराणिचक्षेत्राणिदूरतःपरिवर्जयेत् ॥५०॥
रहस्यभेदंयैभ्रन्यपरदोषानुकीर्तनम् ॥ कलहप्रकृतीचैवदूरतःपरिवर्जयेत् ॥५१॥

टाछेदेविछाडनुभन्याकोहो ॥५०॥ गुप्त्रभयाकोकुराप्रकटगर्न्याभर्काकोचुक्लिगर्न्यारिसा
हाःएस्ताकनटाछेधयाडनुपछ ॥५१॥

रामः
४३

घोराकोरथवहुलायाहारीव्येस्यास्वास्तिगाइःएतिलाईटाछादेविछोडनुःनछाडिशुभहुंदैन
न ॥५२॥ मनुष्यलेएतिथोकटाछादेविछोडनुःदुर्जनमित्रगर्नुःपरस्त्रीसितधेलन्यापुरुषभ

भश्चयानंगजंमत्तंगावश्चैवप्रसूतिका ॥ तथाचान्नःपुरीदासीदूरतःपरिवर्जयेत् ॥५२॥
दुर्जनंचसदामित्रंपरस्वामिरताःस्त्रियः ॥ गोजीर्णवस्त्रजीर्णंचदूरतःपरिवर्जयेत् ॥५३॥
नविश्वसेदमित्रस्यमित्रस्यापिनविश्वसे ॥ कदाचित्कुपितोमित्रंसर्वगुह्यंप्रकाशयेत् ॥५४॥

कीकिपुरुषसितधेर्न्यास्वास्तिःफायाकालुगाएतिछाडनु ॥५३॥ केहिकाजमाभयापनिशत्रुः
सितविश्वासनगर्नुःमित्रसितयनिविश्वासनगर्नुःकदाचित्मित्ररिसायासवैगुह्यंप्रकाशग

५४
५४
५४

॥ चा ॥

॥ ४४ ॥

अविश्वासी छेउ विश्वासी छेउ पनि विश्वासन गर्नु कसो भन्या विश्वासगन्या पछि भयउत्यनि
हुन्छ ॥ ५५ ॥ नदीसित स्वास्त्रिसित नखातासित सिपाहिसित राजकुलका पुरुषसित सिंग

नविश्वसेदविश्वासेविश्वासेनातिविश्वसेत ॥ विश्वासाइयमायनं मूलान्यपि निहंतति ५५
नदीनां च नखीनां च भृगीणां शस्त्रपाणिनां ॥ विश्वासो नैव कर्तव्यं स्त्रीषु राजकुलेषु च ५६
नदीतीरेषु यावदक्षाय च नारि निराश्रया ॥ सामन्तरहितो राजान भवेति चिरायुषः ५७

हुन्यासित विश्वासगर्नु छैनन् ॥ ५६ ॥ नदीका तीरका हृक्ष आधार नभया कि स्वास्त्रि मंत्री नभ
या को राजा छैरै वाचदेनन् चोडै मरि जाँछन् ५७ ॥

रामः
४४

छैरै संमयीति रहोस भन्यालेति नथोक नगर्नु जुवान खेलनुदा मनलाउनु ॥ एकांतमा स्वास्त्रि
सित नवस्तु ॥ ५८ ॥ दुष्टसंग विश्वासन गर्नु छललेरु गरान गर्नु केहिकारणमा पनिरि साहा

यदि छेत्ता श्वतेपीति त्रिणीतत्र नकारयेत् ॥ घृतमर्थप्रयोगं च परोक्षेदारदर्शनम् ५८
नगच्छेदुष्टविश्वासं न कुर्याच्छलविग्रहम् ॥ आत्मनोपितथा क्रोधं विप्रवैरलकारयेत्
५९ ॥ कुनयं मंत्रिराजानं विप्रं च हृषलीपति ॥ प्रवाजितं व्रतं भुञ्जन् सेवेति सदा बुधा ६०

नहुनु वासरासित वैरिन गर्नु एति जानि मनुष्यले छाडनु ॥ ५९ ॥ अन्यायले मुक्त भया कोमं
त्रिको राजा व्यसाका पुरुष वासरावत भंग संन्यासि एतिको सेवा पण्डित हरुले गर्नु छैनन् ६०

॥चा॥
॥४५॥

कुमंत्रिक्षुद्रसितविश्वासहुदैः कुत्साक्षिद्रुद्रसितरतिहुदैः कुराज्यमानिहृतिहुदैः कुदेशमा
वांचदैः निश्चयहुन ॥६१॥ चौरसितसत्यहुदैः वेश्याकापुरुषवास्त्राभुचिहुदैः मतुवाल

कुमंत्रिनास्तिविश्वासंकुभार्यायांकुनोरतिः ॥ कुराज्येनास्तिनिहृतिः कुदेशेनास्तिजीवने
६१ ॥ नास्ति सत्यं सदाचौरं न शौचं वृषलीयतौ ॥ पद्मपेसु हृदं नास्ति घृतकाले त्रये न हि ६२
विषयाद्विषमग्नौ च दंष्ट्रयो गुरुशिष्ययोः ॥ अंतरं नैव गंतव्यं हरस्य वृषभस्य च ॥ ६३

कोशमित्रछैनन् जुवालकातिनैथोकछैनन् ॥ ६२ ॥ जानिमानि सले एति कोमारुवाटनजानु
वास्त्राहुवैको वास्त्राभनिकागुरुशिष्यकामहादेव वशाहाका एति को अंतरवाटनजानुछैन

७

६३

७

रामः
४५

पाचथोकभयाकादेशमावसनुछैन कानभन्यालोकयात्राभयलज्जातपस्यात्यागएतिभया
कादेशमाछाडनु ॥ ६४ ॥ कीजुक्तिगन्यापनिगाजलसेतोहुदैः शास्त्रजान्याछेउकपठहुदैः

लोकयात्राभयलज्जादाक्षिरांपत्यागशीलता ॥ पंचयत्रनविद्यंतेन कुर्यात्तत्र संगति ६४
नाजनेभुक्ततां याति न वै कल्पवृक्षुत्तम ॥ न नारी स्थिरबुद्धिः स्यान्न मूर्खः संस्कृतं वदेत् ६५
ऋणाशेषो निशेषश्च व्याधिशेषस्तथैव च ॥ पुनर्वर्द्धयते यस्मात्तस्माच्छेषं न कारयेत् ६६

स्वास्तिछेउस्थिरबुद्धिहुदैः न मूर्खेछेउविनतिहुदैः न ॥ ६५ ॥ ऋणाकोशेषअग्निकोशेषव्या
धिकोशेषकसैलेपनिराषनुछैन फेरवछिआउछन् तस्कारणनराषनु ॥ ६६ ॥ ७

॥ चा ॥
॥ ४६ ॥

आतिरहनु कलह कन्या उनु जुवाषेलनु मदवानु परस्त्री भोग निद्रा मैथुन आलस्य जतिउ
घमगन्यो उन्निवच्छेद ॥ ६७ ॥ अर्का किधन अर्का को चुक्ति गुरु छे उहास्य सति थोक जानिलो
उद्देग कलह कण्ठ दुर्गत मघ परस्त्रिय ॥ निद्रा मैथुन मालस्य सेवना त्पेहि वद्धिता ६७
परदाता परस्त्रे च परिवाद परस्य च ॥ परिहास्य पुरुस्थाने यत्नतः परिवर्जयेत् ६८
परोक्षे कार्ये हंतारं प्रत्यक्षे त्रेय वादितं ॥ वर्जयेत्तादृशं मित्रं विषकुं भययो मुखम् ६९
कलेयत्न गरिछो उनु पछेन ॥ ६८ ॥ जानिलो कले सत्ता मित्र कनछाडि दिनु कस्ता भन्या अर्का
कोकं छा परि विगान्या वस्तु सका उन्या यो कस्ता भन्या विषका घशमा धिवाट दूदहा ल्पा जस्तो
॥ ६९ ॥

रामः
४६

कुदेश कुवृत्ति कुकाम कुचरित्र स्वास्त्रि कुनदी कुद्वय कुभंन सति थोक जानी जन ले छाडि
हालनु ॥ ७० ॥ उर्वशी रंभा तिलोत्तमा मेनका गोपाला अप्सरा जस्ता सुंदरी भयापनि भा
कुदेश च कुवृत्ति च कुभार्या कुनदी तथा ॥ कुद्वयं च कुभोज्यं च वर्जयेत्पंडितः सदा ७०
उर्वशी यदी रूपेण रंभायदिति लोत्तमा ॥ गोपाली मेनका चैव वर्जनीया परस्त्रिय ७१
पेषु कार्येषु विद्वेषु सरसापि फलादयः ॥ विपत्तिषु महादोषे परिवर्जं द्विचक्षराः ७२
कोकि स्वास्त्रि लाई छाडनु लोभन गर्नु ॥ ७१ ॥ कोहिका ममाधन मातुर न्नफल रुन्या भयापनि
विपत्ति मादुलोदान विचक्षरालेन गर्नु ॥ ७२ ॥

॥ चा. ॥
॥ ४ ॥

योभक्तयोभक्तयो कामयोभक्तमभिनजान्या सदाकाजमासंदेहमान्या एस्ताकनज्ञानि
लेसदाछाडनु ॥ ७३ ॥ अकुलीदेविपनिउराउनुपछ राजादेविपनिउराउनुपछ ज्ञानिशत्रु

भक्ताभक्तसपेयशकार्यकार्यचतुल्यता ॥ सदाकार्येषुसंदेहोभेतव्यसर्वदाबुधैः ॥ ७३

भेतव्यमकुलीनानाराजापरोपजीविना ॥ भेतव्यज्ञानिशत्रूणांकृतपूर्वापकारिणा ॥ ७४

पादपानांभयंवातःपानांशिशिरोभयं ॥ पर्वतानांभयंवज्रजंतूनां द्विपदोभयम् ॥ ७५

देविपनिउराउनुपछ अधिशत्रुभयाकादेविपनिउराउनुपछ ॥ ७४ ॥ रुषकनवायुकोभयछ
कमलकनतुसाराकोभयछ पर्वतकनवज्रकोभयछ जंतुकनमनुष्यकोभयछ ॥ ७५

रामः
७

आमालेविषदिदा वाबुलेवेचछु भंदा राजाले अन्यायगदा यस्तासमयमाकसैलेकीभंतु
पनिसकदैनन् ॥ ७६ ॥ कसैकोदेशमाभयापनिराजा आफैचोरछन् मंत्रीपनिचोरपुरोहि

मातायदिविषंदद्यात्पिताविक्रीयतेसुते ॥ राजाकरोतिचान्यायंकोमेत्राताभविष्यति ॥ ७६

यत्रराजास्वयंचौरसमंत्रीसपुरोहितः ॥ तत्राहंकिंकरिष्यामियनोरक्षाततोभयम् ॥ ७७

विधातालिखितायासाललाटेक्षरमालिका ॥ देवोपिनहिशक्रोतिसंलिखेस्त्रिखितंयुनः ॥ ७८

नपनिचोरैहोला एस्तादेशमाकालारछ जाहारक्षाहुन्याताहिभयहुंछे ॥ ७७ ॥ विधाताले
लेष्याकोअक्षरललाटकोदेवतालेपनिमेहनसकैनन् अहलेक्यासकला ॥ ७८ ॥

॥ जा ॥
॥ ४८ ॥

हुलो भन्या का कर्म हुन कसो भन्या की बुद्धि न भया का खुंगालाई पनि देवता भनि पूजा गर्छन्
तसर्थ कर्म हुलो ॥ ४९ ॥ देवले कर्म मालेष्वाको शुभ भया पनि अशुभ भया पनि अवश्य हुन्छ

कर्म दोहि प्रधानेन बुद्धि ना किं प्रयोजनं ॥ पाषाणस्य कुतो बुद्धि तेन देवो भविष्यति ॥ ५० ॥

कर्मण्यपि प्रधानेन संनिह्ये शुभ गृहे ॥ वशिष्ठ दत्त लग्ने पि जानकी दुःख भागिनी ॥ ५० ॥

सानुकूले भवेत्स्मिन्दोषोऽपि गुरा संहतिः ॥ गुरोऽपि दोषतो याति वकी भूते विधानरि ॥ ५१ ॥

वशिष्ठ ऋषिले लग्नदियार पनि शीता कन दुःख पयो ॥ ५० ॥ आकुल वे सद्गुदा दोष पनि गुरा हुन्छ
कसो हो भन्या विधाना वक्रता भया पछि गुरा पनि दोष हुन्छ त्यो विधाना को क्या हुन ॥ ५१ ॥

रामः
४८

ज्ञानि मनुष्य भया पनि काला गर्छ कर्म ले पढाया काठा उमान गै हुदै न मूर्ख को पनि ऐश्वर्य
हुन्छ बुद्धि भन्या को कर्म अनुसार ले हुन्छ ॥ ५२ ॥ हात को गहना भन्या को दान हो कंठ को गहना

किं करोति नरः पातः प्रेक्षमाणः स्वकर्मभिः ॥ प्रायेनैव हि मूर्खानां बुद्धिः कर्मानुसारिणी ॥ ५२ ॥

हस्तस्य भूषणं दानं सत्यं कंठस्य भूषणं ॥ श्रुते च भूषणं कर्णौ भूषणं किं प्रयोजनं ॥ ५३ ॥

चरित्रं भूषणं स्त्रीणां दुर्माणां पुष्य भूषणं ॥ सुवृत्ति भूषणं पुंसो यतीनां भूषणं रूपा ॥ ५४ ॥

सत्य हो काने को गहना धर्म कथा आदि सुनु अरु गहना क्या प्रयोजन छ ॥ ५३ ॥ स्वास्त्रिको गहना
भन्या को सुचरित्र रूषको गहना फूल पुरुषको गहना सुवृत्ति स्वामिको गहना सेवकला
इरूपा गर्नु ॥ ५४ ॥

॥ चा ॥
॥ ४९ ॥

नक्षत्रकोशोभाचंद्रमाः स्त्रीकोशोभास्वामि पृथिवीकोशोभाराजाः सर्वेकोशोभाशील ८५ व
डाकोलातनिको नीचाकोमानननिको कसोभन्या श्रीकृष्णजीलेकालियनागकाकपालमाला

नक्षत्रभूषणंचंद्रनारीणांभूषणंपतिः ॥ पृथिवीभूषणाराजाशीलंसर्वत्रभूषणम् ८५
महातीपरिभवंश्रेष्ठननीचात्मानमुत्तमं ॥ कंसारियादघातेनकालियस्यविभूषणं ८६
भुचिभूमिगतंतोयंभुचिनीरीपतिवता ॥ भुचिःक्षेमंकरोराजासंतोषोवसराःभुचि ८७

तमारिवस्ताकालियनागकोशोभाकस्तोभयोथ्योतसर्पले ॥ वडाकोलातनिको ८६ धरि
तिकोपानिभुचिःपतिवतास्त्रीभुचिःक्षमावंतराजाभुचिःसंतोषीवास्तराभुचिः ८७

रामः
४९

भैमागयाकोपानिभूचिः जाहो लिप्याकोछैन लिप्याकाठाउछोडि ॥ भरुजगाभुचिः पानिभ
याकोभूमिः भुचिपवित्रहो ८८ ॥ घरांनीलेकोंसाभुद्धुंछ अमिलालेतामोभुद्धुंछ रज

भुचिभूमिगतंतोयंयत्रलेपोनविद्यते ॥ लेपस्थानंपरित्यज्य अन्यस्थानगतंभुचिः ८८
भस्मनाभुद्यतेकोस्येतासमस्तेनभुद्यति ॥ रजसाभुद्यतेनारीनदीवेगेनभुद्यति ८९
पितुरन्तःपुरंदद्यान्मातुर्दद्यान्महानसं ॥ गोस्रयात्समंदद्यात्स्वयमेवकृषिंवृजेत् ९०

खलाभैस्त्रीभुचिहुंछ वेगलेनदीभुद्धुंछ ८९ वाबुले अंतपुरदिंछन् आमाले भात्ता
दिंछन् गाइलेभाफुसमदिंछन् आफुलेकमाइयत्तु ९० ॥ ॥ ॥

॥ चा ॥
॥ ५० ॥

कईलीगाइकोदुदवाया बासणीगमनगन्या वेदकोअक्षरचर्चागन्या भूइनरकजोछन
॥ ८१ ॥ बासणालेभूडीका हातवाठ एकमहिनासंमयायाहुनि जिउंन्यालेभूइहो मन्यापछि
कपिलाक्षीरयानेनबासणीगमनेनच ॥ वेदाक्षरविचारेणस्तुभूइनरकं वनेत ॥ ८१
भूडीहस्तेनयोभुक्तेमासमेकंनिरंतरं ॥ जीवमानोभवेच्छूदोमृतश्चानश्चजायते ॥ ८२
स्तनहीनानुयानारीघृतहीनंतुभोजने ॥ वस्त्रहीनोस्यलंकारोविद्याहीनोद्विजोत्तमं ॥ ८३
कुकुरकोयोनिमाजन्मनजोछन ॥ ८२ ॥ दुदनहुन्यास्त्री घिउनभयाकोभोजन नागाकोगरु
ना विद्यानभयाकोबासणा शोभाहुदैन ॥ ८३ ॥

रामः
५०

जलमाकमलशोभाहुंछ बासणाशत्रुदेविशोभाहुंछ ज्ञानीतपस्थालेशोभाहुंछ भूरोघाउ
लेशोभाहुंछ ॥ ८४ ॥ बासणाकोमंगलयज्ञ मूर्खकोमंगलकलहगर्नु स्वास्त्रिकोमंगलपुरुष
शोभतेसलिलेपसंशोभतेद्विषतोद्विज ॥ शोभतेतपसायुक्तोवृणभूरस्यशोभते ॥ ८४
यज्ञोत्सवंचविद्याणामूर्खाणंकलहोत्सवं ॥ पुरुषोत्सर्वनारीणांगवांचैवतूरोत्सवं
॥ ८५ ॥ अग्निहोत्रफलंवेदंशीलहन्निफलंश्रुतं ॥ रतिपुत्रफलानारीदंतभुक्तंफलंधनं ॥ ८६
संगवस्तुगाईकोमंगलघासवानु ॥ ८५ ॥ वेदकोफलभन्याकोअग्निहोत्रहुन कथासुन्याको
शीलसंनोषसितवस्तुस्त्री प्रसंगगन्याकोफलछोरोधनकोफलखानुदानपुण्यगर्नु ॥ ८६

॥ बा ॥
॥ ५१ ॥

अग्निकातेजलेपोल्ह सूर्यकाकिरणलेपोल्ह राजाकाडंडलेपोल्ह वासराकातपलेपोल्ह
९७ ॥ सनकोशाक मन्थाकोमासुहातलेमठेकोदहि तर्जनीअंगुलीले दंतघसनु सतिथो

अग्निदेहनितापेनसूर्योदहतिरश्मिभिः ॥ राजादहतिदण्डेनतपसावासरागोदहेत ९७
सनशाकंमृतंमांसंकरेणमथितंदधि ॥ तर्जन्यादंतसंघृष्टंनुल्यंगोमांसमक्षरा ९८
नहन्यानमतिंदद्याद्वन्यमानोनदृश्यते ॥ त्रयःशंकापरित्यज्यभक्षमांसंयुधिष्ठिरः ॥ ९९

कगोमांसवरोवरहो ॥ ९८ ॥ आफुलेनमार्तु अर्कालाश्वचननदिनुमार्दीनहेतु इतीनछा
डिमासुवायाकोदोषछैनभनिथीरुहनेयुधिष्ठिरराजाछेउ भाजागदीभया ॥ ९९

रामः
५१

मासुखायापनिमदिरापियापनि स्त्रीप्रसंगगन्यापनिदोषछैन प्राणिकोव्यवहारहो सति
छायापुण्यछ ॥ १०० ॥ समुद्रकाचारघातभिन्नकीपृथिवीदानगन्याकोर माहामासुनखाया

नमांसंभक्षणांदोषोनमघंनचमैथुनं ॥ प्रवृत्तिरेवभूतानोनिवृत्तिसुमहाफलम् १००
चतुःसागरपर्यंतान्योदघातपृथिवीमिमं ॥ नखादेचापियोमांसंनुल्यमेतद्विडुर्वधा १
अग्निरापस्त्रियोमूर्खसर्पराजकुलानिच ॥ नित्यमेवोपचारेणसद्यःप्राणहराणिषट् २

कोवरोवरफलहुंछजानीजनलेबुरुनु ॥ १ ॥ आगोजलस्त्रीमूर्खसर्पराजासतिथोकसितनि
त्यखबदरगरिरहनु केहिचाजोविग्यायलकमाहासद्यःप्राणहरने इच्छथोक २

॥ च॥
॥ ५२ ॥

भुक्ताकोमासुरवानुःसहस्रीसितभोगगर्नुः विहानकोघामतापनुः तरुणादधिरवानुः विहायाप
दिकोमेथुनगर्नुः निद्रागर्नुः इच्छंथोकप्राणाघाटकगर्नुः ॥ ३ ॥ आलोमासुः आलोघिउः वा
भुक्तामांसंस्त्रियोद्वद्वावालाकंस्तरुणोदधि ॥ प्रभातेमेथुनेनिद्रासद्यः प्राणाहराणिषट् ३
सद्योमांसंघृतं सद्यवालास्त्रीक्षीरभोजनं ॥ उल्लोदकतरुच्छायासद्यः प्राणाकराणिषट् ४
अन्नादष्टगुणंयष्टेपिच्छोदष्टगुणंययः ॥ ययः सोष्टगुणं मांसंमांसोदष्टगुणंघृतम् ५
लखास्ति दुदभातवानुः तातोपानिरुषकाच्छायाः रुतिच्छोकप्राणारक्षकभंजुः ॥ ४ ॥ भातभंदा
दशगुणाबलरोटिः ॥ रोटिभंदादशगुणादूदः दूदभंदाजाठगुणमासुः मासुभंदादशगुणाव

४

५

लघिउको
५२

चा
५३

एतिपाचजनाचौडेनाशकुंछकोकोभन्याः अतिलोभीः अहंकारीः छिनारः छिचरोः गुरुनिन्द
कः ॥ ६ ॥ गारः वासराः सतीः वेदः सत्यवादीः अलोभीः दानाः पृथिवीधारणागन्याकोछः
पंचशिषंविनश्यंतिसत्त्वोल्बुधश्चयोनरः ॥ अतिमानीचकामीचगुरुद्वेषीतथैवच ॥ ६ ॥
गोभिविषेश्ववेदैश्चसतीभिः सत्यवादिभिः ॥ अलुब्धेर्दानशीलैश्चसप्तभिर्धार्यतेमही ॥ ७ ॥
असारोपीहसंसारसारमेतच्चतुष्टयं ॥ काश्यावासः सतांसंगोगंगोभः शंभुपूजनं ॥ ३०८ ॥
यस्यअसारसंसारमासारचारथोकछः काकाभन्याः काशीवासगर्नुः श्रीमहादेवपूजागर्नुः सज्ज
नसंगवस्तुगंगाजलपिउनुएतिसारछः ॥ ३०८ ॥ इति श्रीचानकेसारसंग्रहेभाषाटीकायांतृती
सप्तत १९४८ सालमिति भा यशतकः समाप्तः ॥ ३ ॥ शुभम् ॥ द्रवभुदि १५ रोज ६ मालिरितं

॥ तमः ॥

॥ ५३ ॥

20

15

10

5

0

cm.

5

10

15

20

25

30

